

Crnogorski glasnik

GODINA XXIII. _ BROJ 142. _ SRPANJ-KOLOVOZ / JULI-AVGUST _ 2023.

*Crna Goro
srećan 13. jul
Dan državnosti!*

*Petrovdanski sabor Crnogoraca
Republike Hrvatske, Rijeka 2023.*

"KOLOM KOLO NAKOLO" Umag 2023. - u organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag

DE JE ŠTO

	KULTURA I UMJETNOST	
JUBILEJ	Dimitrijević omaž Njegošu	16
Petrovdanski sabor Crnogoraca Hrvatske 2023.	Obmanjivanje i vulgarna mržnja	20
RIJEKA	Memorabilija duha	22
Trinaestojulski šahovski turnir	"13. jul - godine prkosa i ponosa" u Crnoj Gori	24
Polaganje vijenca na Maloj Učki	Građanske inicijative na Cetinju	26
Boje ljeta 2023.	9 ARHITEKTI	
Nastup u Umagu	10 Milan Zloković	30
Nastup u Peroju	10 PRILOG	
UMAG	Crnogorci pod asimilacionim maljem	33
"Kolom kolo naokolo 2023."	11 Fenomen crnogorskog anticrnogorstva	41
DOGAĐANJA	Zapisano je XVII	43
Novi predsjednik Savjeta za nacionalne manjine	13 CRNOGORSKA TRPEZA	
Slavlje zajedništva u različitosti	14 Ukusi Crne Gore	50

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Bojan Radulović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nisu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima. Zbog poskupljenja poštanskih usluga prema inozemstvu morali smo smanjiti broj inozemnih pošiljki. Glasnik i dalje možete preuzeti u digitalnom obliku na našoj web stranici <https://www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr/glasnik/>.

Obavijest: zbog velikog povećanja poštanskih usluga za slanje Glasnika u inozemstvo ubuduće nećemo biti u mogućnosti slati Glasnik na adrese u Crnoj Gori, pa Vas upućujemo na web adresu: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr, Glasnik u digitalnom obliku.

PETROVDANSKI SABOR CRNOGORACA HRVATSKE 2023.

Tekst i fotografija: Bojan Radulović

U pogledu važnih manifestacija za Crnogorce u Hrvatskoj Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je kao prioritet odredila dva centralna događanja: "PETROVDAN", o kojemu pišemo u tekstu koji slijedi, te "Lučindanske susrete" koji se obilježavaju koncem godine.

Obilježavanje 13. jula - Dana državnosti i Petrovdanskog sabora

Manifestaciju "Petrovdanskog sabora" organizira MNCZ Rijeka koja ju je 8. jula ponovno i ove godine održala u Gorskom kotaru, u prekrasnom zelenilu parka Golubinjak. Pod vedrim i sunčanim nebom od ranog su

se jutro počeli okupljati Crnogorci iz Peroja, Zagreba, Rijeke, Splita, Pule i Umaga, te uvaženi gosti iz Crne Gore i njihovi diplomatski predstavnici u Hrvatskoj. Zastave Hrvatske i Crne Gore, te mnoštvo odraslih i djece u crnogorskim narodnim nošnjama zauzeli su prostor popularnog izletišta te plijenili pažnju slučajnih i namjernih prolaznika i izletnika koji su se toga dana našli u parku. Program je započeo u 11 sati pozdravnim govorima organizatora iz Rijeke te gostiju iz Crne Gore, od kojih izdvajamo onaj Ivana Jovića, predsjednika Matice crnogorske:

"Matica crnogorska vam se zahvaljuje što u kontinuitetu u Republici Hrvatskoj njegujete i vrednujete jedan od najznačajnijih datuma u savremenoj crnogorskoj istoriji 13. jul – Dan državnosti Crne Gore, u kojem su utkani datumi 13. jul 1878. godine, kada je Crna Gora na Berlinskom kongresu postala, nakon viševjekovne borbe za slobodu, subjekt u međunarodnim odnosima i 13. jul 1941. godine, opštenarodni ustanak crnogorskog naroda protiv okupatora, kojim je ujedno započet proces obnove državnosti i nacionalnog dostojanstva crnogorskog naroda. Ovako krupni historijski datumi, u hiljadu godina dugoj državotvornosti našeg naroda, su povod da ih obilježavamo, kako u Crnoj Gori, tako i u našem iseljeništvu. Koristim ovu priliku da danas i na ovom mjestu iskažem zadovoljstvo činjenicom da je Matica crnogorska više od dvije decenije imala izuzetno plodnu i uspješnu saradnju s Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske, te upućujem iskrene čestitke novom rukovodstvu Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, u nadi da ćemo ne samo zadržati, nego i unaprijediti nivo saradnje i razmjene iskustava u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva. Matica crnogorska s Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske je u proteklom periodu realizovala značajan broj projekata, koji su unaprijedili saznanja o crnogorskoj kulturnoj baštini, na koju smo podjednako ponosni, jer je biće crnogorskog naroda nedjeljivo, bez obzira na kojem se geografskom meridijanu nalazi. Naši zajednički projekti predstavljaju neizostavnu poveznicu u prošlosti i sadašnjosti između crnogorskog i hrvatskog

naroda, koji jesu zaloga budućnosti u kulturama Crne Gore i Hrvatske, gdje nalazimo brojne tačke susreta i prožimanja, što našu komunikaciju čini istovremeno otvorenom u prihvatanju različitosti. Darujući svoja izdanja Zajednici Crnogoraca Rijeke, Matica crnogorska omogućava da se naši sunarodnici bliže upoznaju s historijskom i kulturnom prošlošću naše domovine. U cilju promocije i afirmacije crnogorskog identiteta, kao i povezivanja sa subjektima kulture Primorsko-goranske županije, ostajemo otvoreni za razne oblike saradnje, koji povezuju naše narode, naročito promocije reprezentivnih publikacija i tematskih izložbi. Na kraju ovog kratkog obraćanja, koje je prvenstveno bilo usmjereno na evociranje sjećanja na doprinos Crnogoraca Hrvatske razvoju međudržavnih, ali i međuljudskih odnosa na relaciji Crna Gora – Hrvatska, i obratno, želim da vam se zahvalim na pozivu i gostoprimstvu. Stoga javno iskazujem zahvalnost i poštovanje u ime Matice crnogorske koju predstavljam, što održavate intenzivnu vezu sa svojom maticom Crnom Gorom, zbog čega uvijek možete računati na partnerstvo ove ustanove u kreiranju i realizovanju programa, koji imaju za cilj njegovanje i čuvanje crnogorskog identiteta. Želim svim prisutnima svako dobro, čestitam predstojeći 13. jul – Dan državnosti Crne Gore, koji u simboličnom smislu predstavlja oganj oko kojeg se svi mi okupljamo, u nadi da će se Crna Gora u bliskoj budućnosti

vratiti suštinski na kolosjek evro-atlanskih integracija, i postati dio zajednice naroda kome pripada vaša nova domovina R. Hrvatska."

Nakon govora krenuo je kulturno umjetnički program glazbe, plesa i pjevanja. Zbor "Montenegri" NZC Rijeka Petrovdanski je sabor otvorio izvedbom himni Republike Hrvatske i Crne Gore, a nakon njih su nastupali:

- Mladi crnogorski studenti sa Tršćanskog konzervatorija, Neda Stojanović (violina) i Nikola Ševaljević (harmonika)
- Folklorna grupa Društva Perojskih Crnogoraca "PEROJ 1657"

- Zbor Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb
- Dramska sekcija i gosti Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag
- Zbor Crnogoraca iz Splita

Svima su najdraži i najljepši bili najmlađi izvođači kulturno umjetničkog programa, maleni detići iz Peroja koji su, odjeveni u prekrasne crnogorske nošnje, zaplesali kolo, razveselili prisutne i pokazali ohrabrujući slijed nastavljanja crnogorske kulture i tradicije na djecu i mlade. Posebnost ovogodišnjeg okupljanja bili su mladi.

Prisutne goste zabavljao je muzički sastav pod rukovodstvom njihovog vođe Miculinića. Izvođače koji su do maloprije pjevali, plesali ili svirali - te sve ostale prisutne - poslije je još satima zabavljao glazbeni sastav koji je svirao i pjevao crnogorske i hrvatske zabavno popularne pjesme, izmamivši tako na prostor ispred bine razdragano mnoštvo koje je zaplesalo u ritmu uživo izvedenih popularnih hitova. U kasnim popodnevним satima Crnogorci su se srdačno rastali i pozdravili, do novih susreta.

TRINAESTOJULSKI ŠAHOVSKI TURNIR

Tekst: Dragiša Laptošević;
Fotografija: Želimir Novaković

Tradicionalni petrovdanski susreti Crnogoraca Republike Hrvatske u Rijeci, održani su u prostorijama NZC Rijeka dana 03.07.2023. godine.

Trinaestojulski šahovski turnir odigran je po neobičajenom kup sistemu u kojem su poraženi natjecatelji u prvom kolu, na crno-bijelim poljima nastavili borbu za treće mjesto (kako turnir ne bi voljom nemilosrdnog ždrijeba ostao bez ponekog vrsnog šahiste već nakon prvog meča).

Svaki pobjednik plasirao bi se u sljedeće kolo, sve do superfinala, u kojem su nakon puno neizvjesnih partija i borbi protiv rivala, ali i vremena, snage odmjerili do tada neporaženi Silvano Cvitanović i Dušan Pijanović.

U prostorijama NZC Rijeka u konkurenciji dvanaest ponajboljih šahista, pripadnika brojnih nacionalnih zajednica grada Rijeke, turnir je osvojio Dušan Pijanović, ali sjajniji rezultat ipak je postigao najstariji učesnik turnira, u devetoj deceniji svog života, Miodrag Mišo Čupić podijelivši treće mjesto s borbenim Slavkom Božićem.

POLAGANJE VIJENACA NA MALOJ UČKI

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Anita Hromin

Dana 7. srpnja 2023. godine na Učki, već tradicionalno u okviru Dana crnogorske kulture, Dana ustanka i Dana državnosti Crne Gore, Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeke zajedno sa delegacijom perojskih Crnogoraca te delegacijom SUBNOR-a i Udrugom antifašističkih boraca i antifašista Liburnije i Opatije komemorira dva strašna događaja u selu Mala Učka na planini Učka.

Prvi je paljenje svih nastambi u selu, te progon svih stanovnika sela koji se nijesu na vrijeme dali u bijeg. Ovaj zločin izvršila je njemačka nacistička vojska istog dana kada je spaljeno i selo Lipa.

Drugi strašni događaj na Učki je pogibija Svetozara

Vučinića, rođenog Crnogorca i političkog komesara partizanskih jedinica operativnog štaba za Istru.

Nakon polaganja vijenaca odana je počast minutom šutnje a predstavnici NZC Rijeka i AB Liburnije održali su prigodne govore. Zbor "Montenegri" otpjevao je istarsku himnu i pjesmu talijanskih partizana "Bella ciao", nakon čega se druženje nastavilo uz patriotske i slobodarske pjesme.

BOJE LJETA 2023.

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić

U programu Dana crnogorske kulture, a povodom Dana ustanka naroda Crne Gore, Dana državnosti Crne Gore i Petrovdanskog sabora, Nacionalna Zajednica Crnogoraca Rijeka u svojoj galeriji Križanićeva 2/1 upriličila je otvaranje likovne izložbe "SKANI" kreativnog centra 50+ pod nazivom "Boje ljeta 2023".

Izložba je sadržavala 25 slika u tehnici ulja. Slike su visoke likovne i tehničke kvalitete. Udruga "SKANI" radi pod stručnim vodstvom akademske slikarice maestre Anje Škrobonja, koja u sebi nosi veliku empatiju za osobe starije životne dobi.

Izložba je otvorena 05. srpnja 2023. godine, a otvaranju je prethodio nastup zbora "Montenegri" sa dvije pjesme iz svojeg repertoara i to: "Jeli ti žao zbog nas" autora Vlade Kalembera i "Dobra vam noć prijatelji".

NASTUP U UMAGU

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Sonja Matuslavić

Povodom Dana Državnosti Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag održao je 15.07.2023. godine na Trgu slobode u Umagu programsku manifestaciju pod nazivom "Kolom kolo naokolo".

U programu su učestvovali članovi NZC Rijeka, predstavnici Crnogoraca iz Peroja kao i domaćini iz Umaga. Kroz program nas je vodila predsjednica Ružica Mitrović. Zbor "Montenegri" iz Rijeke nastupio je sa tri pjesme: "Dobra vam noć prijatelji", "Gledao sam s Koma Plava" i "Đevojka je momku prsten povraćala".

Poslije programa nastavljeno je druženje na glavnom trgu u Umagu uz velik broj gostiju i turista.

NASTUP U PEROJU

Tekst: Želimir Novaković;
Fotografija: Sonja Matuslavić

Dana 22.07.2023. godine u Peroju je održana proslava 366 godina od doseljenja Crnogoraca u ovaj dio Istre.

Kulturno umjetničkom programu, pored domaćina Peroj 1657, učestvovao je folklor Talijana iz Vodnjana kao i zbor NZC Rijeke sa tri pjesme: "Gledao sam s Koma Plava", "Đevojka je momku prsten povraćala" i "Vezak vezla lijepa devojka".

Goste su pozdravili predstavnici domaćina, gradonačelnik Vodnjana te predstavnici Matice crnogorske, Uprave za dijasporu i predstavnica ambasade Crne Gore iz Zagreba.

Predstavljeno je kako su Perojci sačuvali svoju tradiciju, vjeru, pismo, jezik i običaje. U nastavku večeri brojnu publiku zabavljao je sastav "Night Express". Proslava će se pamtili kao jedna od najveselijih i najposjećenijih u svojoj tradiciji.

"KOLOM KOLO NAOKOLO" 2023.

Tekst: Ružica Mitrović Maurović

Ove ljetnje, 10. srpanjske večeri, nakon devetog otkućaja zvona sa sata zvonika gradske crkve, na prepunom glavnom gradskom trgu, uzvanici, građani grada Umaga, njihovi gosti i turisti imali su priliku da po treći put zaredom uživaju u programu crnogorske večeri pod nazivom "Kolom kolo naokolo", sastavljenom od spleta poezije, narodne glazbe, crnogorske pjesme i plesa, organiziranog od Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag.

Treću već godinu zaredom ova je manifestacija zbog pandemije izmještena iz zatvorenog prostora kino dvorane i organizirana na velikoj otvorenoj pozornici glavnog gradskog trga - Trga Slobode.

I ni ljetnje turističke gužve ni vrućine koje su taj dan dosegle 37 stupnjeva celzijeva, nisu spriječile organizatore, ni učesnike, ni publiku prepunog trga da iskoriste priliku, prepuste se i uživaju u prezentiranom programu.

Odašiljući svima prisutnima zvukove dobrodošlice, mješoviti pjevački zbor "Montenegri" Nacionalne zajednice

Crnogoraca Rijeka otvorio je program crnogorske večeri nadasve primjerenom, popularnom pjesmom "Dobra vam noć prijatelji", nakon koje je slijedila pozdravna riječ predsjednice društva. Pozdravljajući prisutne, učesnike, uzvanike, predstavnike manjinskih udruga lokalne, regionalne samouprave, članove udruga, građane grada, okolice i njihove goste zahvalila se i Gradu Umagu i gradskim ustanovama te Savjetu za nacionalne manjine, koji su svojim sufinanciranjem omogućili realizaciju još jedne crnogorske večeri.

Nakon izvrsne izvedbe popularnih pjesama: "Vezak vezla Milijana", "Sinoć kad je pao mrak" i "Napuni čaše" zbora "Montenegri", program se nastavio poezijom "Moje dvije mati, dvije domovine" iz zbirke poezije Ogdalo duše, jedne od osnivačice Društva i dugogodišnje članice Milunke Medojević koju je autorica sama interpretirala.

A onda je atmosferu na trgu uzbutkao gost iznenađenja crnogorske večeri kojeg je publika s oduševljenjem pozdravila. Sa Cetinja nam se pridružio mladi harmonikaš

Nikola Ševaljević, student harmonike muzičkog konzervatorija u Trstu, koji se predstavio virtuosnom svirkom na svom instrumentu sa: "Amerika nema Lovćen", "Gledala sam s Koma plava", "Nide nebo nije plavo" i "Leti leti bijeli golube".

Slijedila je naša nova članica društva, stup dramske sekcije Društva, izvrsna recitatorica, originalnog crnogorskog naglaska, Jovana Mašković. Program je uljepšala izazivajući kod publike suze, trnce i dug pljesak govoreći stihove emotivne poezije "Ima li će?" crnogorske pravnice, voditeljice i spisateljice mlađe generacije Jelene Božović iz Podgorice.

Publici su poseban doživljaj i zadovoljstvo priredili uvijek dragi gosti, članovi društva perojskih Crnogoraca "PEROJ 1657" koji gotovo 370 godina na svoj način čuvaju i njeguju tradiciju i kulturu Crne Gore. Zaveli su publiku, predstavivši se spletom kola i pjesama: "Još ne sviće rujna zora", "Oj, radosti veselosti", "Kud pogledam svud je tama", "Zetsko kolo" i "Poigraj, poskoči".

I, dok ih je publika pratila dugim pljeskom s oduševljenjem, Društvo perojskih Crnogoraca "PEROJ 1657", uvijek dragi gosti, zaokružili su program crnogorske večeri 2023. u vrućoj umaškoj noći, (složili su se svi) na najljepši, najoriginalniji i najsvečaniji način.

NOVI PREDSJEDNIK SAVJETA ZA NACIONALNE MANJINE

Tekst i fotografija: Savjet za nacionalne manjine

Na svojoj 234. sjednici održanoj 13. srpnja 2023. godine Vlada RH imenovala je novog predsjednika, potpredsjednike i članove Savjeta za nacionalne manjine RH.

Zbog isteka mandata razriješeni su dosadašnji potpredsjednici Savjeta za nacionalne manjine Mirjana Galo i Vladimir Ham, te članovi Vladimir Ham, Darko Šonc, Marija Semenjuk Simeunović, Zorica Velinovska, Zvonko Kostelnik, Branka Baksa, Mirjana Galo, Ishak Hodžić, Bruno Beljak i Danilo Ivezić.

Temeljem provedenog postupka po objavljenom javnom pozivu, novim predsjednikom Savjeta za nacionalne manjine imenovan je **Tibor Varga**, potpredsjednicima **Milan Vukelić** i **Vladimir Ham**, a članovima **Vladimir Ham**, njemačka nacionalna manjina, **Darko Šonc**, slovenska nacionalna manjina, **Ishak Hodžić**, bošnjačka nacionalna manjina, **Zorica Velinovska**, makedonska nacionalna manjina, **Zvonko Kostelnik**, rusinska nacionalna manjina, **Branka Baksa**, slovačka nacionalna manjina, **Tibor Varga**, mađarska nacionalna manjina, **Zoran Ferber**, židovska nacionalna manjina, **Milan Vukelić**, srpska nacionalna manjina, **Marija Meleško**, ukrajinska nacionalna manjina, **Bruno Beljak**, austrijska nacionalna manjina, te **Danilo Ivezić**, crnogorska nacionalna manjina.

Članovi Savjeta za nacionalne manjine po funkciji su i svi zastupnici nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru.

Novi predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Tibor Varga na toj dužnosti zamijenio je dugogodišnjeg predsjednika Aleksandra Tolnauera koji je u travnju ove godine otišao u mirovinu.

Tibor Varga rođen je u Batini 1963. Diplomirao je na Hoteljerskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Godinama je radio u realnom sektoru, posebno turističkoj privredi, a od 2007. godine postao je ne-

zavisni kandidat za zastupnika mađarske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru. Od 2008. godine radi u Stručnoj službi Savjeta za nacionalne manjine na poslovima stručnog savjetnika, a od 2013. godine kao zamjenik predstojnika.

Od 2011. godine stalno je biran za članove Vijeća mađarske nacionalne manjine Grada Zagreba. Sabor Republike Hrvatske imenovao ga je 2020. za člana Povjerenstva za rad po pritužbama u Ministarstvu unutarnjih poslova.

Sustavno prati rad i djelovanje udruga i ustanova nacionalnih manjina (posebno kroz programe kulturne autonomije) i jedan je od najkompetentnijih poznavatelja problematike nacionalnih manjina posebno uključujući i sve njihove specifičnosti.

SLAVLJE ZAJEDNIŠTVA U RAZLIČITOSTI

LIPOVLJANSKI SUSRETI 2023.

Lipovljanski susreti i ove su godine bili trodnevno slavlje zajedništva u različitosti. "Lipovljani žive europske vrijednosti i multikulturalnost oduvijek. Ovdje pripadnici 13 nacionalnih manjina uz većinski hrvatski narod u suživotu čuvaju nacionalne identitete manjina i Općine Lipovljani.

Nema te nepogode, korone, olujnog nevremena, koje bi nas spriječili u organizaciji Lipovljanskih susreta, najveće manifestacije nacionalnih manjina u Hrvatskoj.", rekao je Nikola Horvat, načelnik Općine Lipovljani.

Lipovljani su odzvanjali pjesmom i radosnim dječjim smijehom iz gradskog parka gdje su za najmlađe kroz tri dana organizirane razne kreativne radionice i zabavni program.

Uz nastupe na središnjoj pozornici nacionalne manjine bogatstvo svog nasljeđa, tradicije, običaja i kulture predstavili su na štandovima u središnjem parku. Sve posjetitelje su ponudili i specijalitetima svojih nacionalnih kuhinja. Najviše prostora zauzeo je Češki paviljon, jer Češka je ove godine bila zemlja partner Lipovljanskih susreta. Tome se osobito veselio Milan Hovorka, veleposlanik Češke u Republici Hrvatskoj. "Lijepo je biti u Lipovljanima. Ovdje se vidi što je to Europa i koje vrijednosti dijelimo. Zajedno smo u različitosti i zajedno smo u slavlju. Rado smo prihvatili mogućnost da budemo zemlja partner i tako damo doprinos uspješnom održavanju ove europske manifestacije.", naglasio je češki veleposlanik. U češkom paviljonu svi su posjetitelji bili ponudeni češkim gastronomskim specijalitetima i originalnim Češkim pivom.

U Knjižnici i čitaonici u Lipovljanima predstavljena je i izložba "Odrasli smo u EU", koja pokazuje 19-godišnje članstvo u EU. "Hrvati i Česi bili su u mnogo zajednica. Europa nas je ponovo povezala i ujedinila kao i u Lipovljanima kroz desetljeća.", rečeno je na otvorenju izložbe.

Osim bogate gastroponude i prezentacije kulture i običaja, u sklopu manifestacije održana je panel-rasprava o primjeni Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u Hrvatskoj.

– Ja mislim da mi moramo biti zadovoljni s tim zakonom, da su prava nacionalnih manjina u Hrvatskoj na jednom zadovoljavajućem nivou. Mi kao članovi Savjeta za nacionalne manjine moramo brinuti i iznalaziti rješenja i nove načine kako bi poboljšali položaj nacionalnih manjina, poručio je Tibor Varga, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine.

Pozivu na zajedništvo i toleranciju priključio se i Marin Piletić, ministar rada i socijalne skrbi u Vladi RH te kao izaslanik predsjednika Vlade RH. "Neka večeras iz Lipovljana zvuci tambure te svih narodnih pjesama i plesova nacionalnih manjina odlete do Ukrajinske granice s Rusijom i budu poruka i odgovor da je u Europi suživot sine qua non, te da je tolerancija i zajedništvo dio europskog i hrvatskog identiteta."

Lipovljane zovu i zaista jesu "Europa u malom" zbog mnoštva nacionalnih manjina koje ondje žive već stoljećima. To se najbolje vidjelo upravo proteklog vikenda – narodne nošnje i folklor zavladali su ulicama Lipovljana u mimohoda i u svečanom folklornom programu u kojem su sudjelovali KUD-ovi nacionalnih manjina. "Velika nam je čast sudjelovati u ovako jedinstvenom događaju," istaknuli su sudionici u programu.

Članice i članovi 11 kulturo-umjetničkih društava podičili su se blagom kojeg su naslijedili od svojih starih.

Upravo te svoje bisere utkali su u nisku hrvatske tradicijske kulture i s njihovim obolom i doprinosom naša hrvatska niska je još ljepša i još draža, riječi su to koje su se čule s pozornice u prepunom lipovljanskom parku.

U zabavnom dijelu programa posjetitelje Lipovljanskih susreta zabavljali su Prljavo kazalište, SuperCover Band, Najbolji hrvatski tamburaši i Slavonski dukati.

Kao i svake godine u nedjelju, treći dan Lipovljanskih susreta obilježili su vatrogasni izazov, dječji nogometni turnir i turnir u pikadu, a u gradskom parku pekao se šaran na rašljama u sklopu "Ribičkog poslijepodneva" uz glazbu sastava Ukradeno vrijeme. Iako je vrućina bila tropska biciklisti su se odazvali pozivu i vozili su obiteljsku biciklijadu "PedaLica" lipovljanskim krajem. Na kraju trećeg i završnog dana ovogodišnjih Lipovljanskih susreta publici je zasvirao domaći glazbeni sastav Project – S.

"Hrvatska je po tradicijskoj kulturi jedna od najbogatijih zemalja svijeta, a Lipovljani ovom manifestacijom daju tome veliki doprinos", poručio je Branko Uvodić vodeći središnji program što je gromoglasnim pljeskom pozdravilo više tisuća posjetitelja.

"Primjer života, suživota pripadnika manjina s većinskim stanovništvom je upravo ono bogatstvo koje mi svake godine krajem kolovoza želimo prikazati svim našim posjetiteljima, kako bismo vidjeli zapravo da jedno malo mjesto može živjeti europske vrijednosti.", istaknuo je Nikola Horvat, načelnik općine Lipovljani.

Govorom zahvale i isticanjem zajedništva, u ime Predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, Susrete je otvorila Melita Mulić, savjetnica Predsjednika za ljudska prava i civilno društvo.

DIMITRIJEV OMAŽ NJEGOŠU

Prilog uredio: Vesko Pejović

U organizaciji Sekretarijata za kulturu Prijestonice Cetinje, 25. jula u dvorištu Biljarde na Cetinju predstavljen je projekat Dimitrija Popovića povodom 210 godina Njegoševog rođenja: Grafička mapa "Oreol mikrokozma" i performans "Noć skuplja vijeka".

Publika je imala priliku da vidi deset radova iz Dimitrijeve grafičke mape "Oreol mikrokozma" i performans hrvatske pjevačice Severine Vučković i crnogorskog glumca Slobodana Marunovića koji je recitovao stihove iz Njegoševе pjesme "Noć skuplja vijeka", dok je ona izvodila umjetnički ples.

Prisutne je u ime organizatora pozdravio sekretar Sekretarijata za kulturu **Željko Vušurović**:

- Dimitrije nam je predložio da se na ovaj način oda počast geniju sa Lovćena, Katunjaninu sa kojim bi se mogle podičiti mnogo veće književnosti nego što je jugoslovenska i crnogorska. On nije zaboravio Rada Tomova.

Uz Lovćen, Njegoš je njegova vječna inspiracija. Njegovi radovi posvećeni Vladici mogu nam biti spona ka univerzalnosti i kosmopolizmu, što ovako duhovno siromašnom društvu svakako fali. Ovdje smo najbliži crnogorskom vladici i pjesniku. Metafizički možemo osjetiti njegovo prisustvo. Iako vjerujem da njegova duša luta vasionom, možda je večeras ostao doma da bi se, kao i mi iz Prijestonice Cetinje, zahvalio našem Dimitriju za ovakav poklon gradu i Cetinjanima.

Akademik **Pavle Goranović**, u svom osvrtu na ovaj događaja naglasio je da je Dimitrije u svom vanserijskom umjetničkom izrazu nadmoćno pokazao kako Njegoš može biti naš savremenik i šta je sjedinilo dva umjetnika, Njegoša i Dimitrija?

-Univerzalnost vječnih tema, borba fizičkog sa duhovnim, ali i stvaralačka pregnuća da se dosegne čestica onostranog. Na mnogo načina je Dimitrije sačinio omaž Njegošu. Večeras nam je podario neprolaznu memorabiliju – novo sjedinjenje jedinstvenih slika i riječi.

Koordinatorica projekta i rukovoditeljka Njegoševog

muzeja, **Isidora Kovačević** u svom kratkom obraćanju između ostalog, posebno je istakla specifičnost ambijenta u kojemu je Njegoš zapisivao svoje misli:

-Bijeg od teškog, tvrdim tradicionalizmom okovanog života u manastirskim ćelijama, Njegoš je pronašao u kamenom zdanju svoje Biljarde, đe je uz treperavu svjetlost svijeća, ili kad-kad sjaj lune, pisao svoje besmrtne stihove...

Na kraju treba reći i to da je Dimitrije poklonio Njegoševom muzeju Grafičku mapu "Oreol mikrokozma" sa 10 radova i performans "Noć skuplja vijeka" čiji su se akteri, poznati i priznati crnogorski glumac i najbolji interpretator Njegoševih stihova **Slobodan Marunović** i hrvatska estradna zvijezda **Severina Vučković** odrekli finansijske nadoknade...

Za sajt cetinje-mojgrad.org **Dimitrije** je izjavio da se mnogo bavio Njegošem i na literaran i na likovni način tako da misli da se ovom prilikom ostvarilo jedno lijepo suglasje ambijenta, teme i motiva. Njegoševa pjesma "Noć skuplja vijeka" ima filozofske i metafizičke elemente a sve se to koncentriše na taj glavni detalj, erotski susret – spoj dvoje ljubavnika, jer je tjelesnost u pjesmi izuzetno važna tako da je večeras u ovom lijepom ambijentu ostvaren lijepi spoj stiha i scene... Bravo Severina...

PS:

Ljubavna pjesma 'Noć skuplja vijeka' napisana je najvjerojatnije 1845. godine u Perastu, gdje je vladika Rade jedno vrijeme boravio. Prvi put je objavljena u "Bosanskoj vili" 15.01.1913. godine a 1997. godine na 150 godišnjicu od štampanja Gorskog vijenca prevedena je na sedam jezika...

Savremenici su zabilježili da je u susjedstvu živjela djevojka koja se zagledala u lijepog vladiku, a i da on 'ne preziraše te poglede'. Vladiku je privuklo to što nije bila 'plašljiva jarebica', kao tadašnje crnogorske djevojke, već je bila 'žena mlada, ali soko sivi'. Ne zna se kako se ta ljepotica koja je ovladala srcem crnogorskog vladara zvala, ali se njen lik provlačio i u kasnijim

Njegoševim djelima. Tako je, zaljubljen, vladika Rade u Perastu napisao svoju jedinu ljubavnu pjesmu, koju je kasnije nosio i skrivao ispod svešteničke mantije 'na strani srca.

Vladika Petar II Petrović Njegoš, Noć skuplja vijeka

*Plava luna vedrim zrakom u prelesti divno teče
ispod polja zvjezdanije u proljećnu tihu večer,
siplje zrake magičeske, čuvstva tajna neka budi,
te smrtnika žedni pogled u dražesti slatkoj bludi.
Nad njom zv'jezde rojevima brilijantna kola vode,
pod njom kaplje rojevima zažižu se rojne vode;
na grm slavuj usamljeni aroničku pjesnu poje,
mušice se ognjevite ka komete male roje.
Ja zamišljen pred šatorom na šareni ćilim sjedim
i s pogledom vmatelnim svu divotu ovu gledim.
Čuvstva su mi sad trejazna, a misli se razletile;
krasota mi ova boža razvijala umne sile.*

*Nego opet k sebe dođi, u ništavno ljudsko stanje,
al' lišeno svoga trona božestvo sam neko manje;
pretčuvstvijem nekim slatkim hod Dijanin veličavi
dušu mi je napojio – sve njen v'jenac gledim plavi,
O nasljedstvo idejalno, ti nam gojiš besmrtije,
te sa nebom duša ljudska ima svoje snošenije!
Sluh i duša u nadeždi plivajući tanko paze
na livadi dviženija – do njih hitro svi dolaze!
Rasprsnje li pupulj cv'jetni ali kane rosa s struka –
sve to sluhu oštrom grmi, kod mene je strašna huka;
zatrepte li tice krila u busenju guste trave,
strecanja me rajska tresu, a vitlenja muče glave.*

Trenuć mi je svaki sahat – moje vreme sad ne ide;

*sile su mi na opazu, oči bježe svud – da vide.
Dok evo ti divne vile lakim krokom đe mi leti –
zavid' te mi, svi besmrtni, na trenutak ovaj sveti!
Hod je vilin mlogo dični na Avrorin kada šeće,
od srebrnog svoga praga nad proljećem kad se
kreće;
zrak je vile mladolike tako krasan ka Atine,
ogledalo i mazanje preziru joj čerte fine.
Ustav' luno, b'jela kola, produži mi čase mile,
kad su sunce nad Inopom ustaviti mogle vile.
Prelesnicu kako vidim, zagrlim je kv bog veli,
uvedem je pod šatorom k ispunjenju svetoj želji.*

*Pri zrakama krasne lune, pri svjećici zapaljenoj
plamena se spoji duša ka dušici raskaljenoj
i cjelivi božestveni dušu s dušom dragom sliju.
Ah, cjelivi, boža mana, sve prelesti rajске liju!
Cjelitelni balsam sveti najmirisni aromati
što je nebo zemlji dalo na usne joj stah sisati.
Sovršenstvo tvorenija, tainstvene sile bože,
ništa ljepše nit' je kada niti od nje stvorit može!
Malena joj usta slatka, a angelski obraščići –
od tisuće što čuvstvujem jednu ne znam sada reći!*

*Snježana joj prsa okrugla, a strecaju svetim plamom,
dv'je slonove jabučice na njih dube slatkim mamom;
crna kosa na valove niz rajске s igra grudi...
O divoto! Čudo smrtne ere sada ne poludi!
B'jela prsa gordija su pod crnijem valovima
no planina gordeljiva pod vječnijem snjegovima
na izlazak kad je sunca sa ravnine cv'jetne gledim,
kroz mrežicu tanke magle veličinu kad joj sl'jedim.
Igram joj se s jabukama – dva svijeta srećna važe,*

*k voshištenju besmrtnome lišenika sreće draže;
znoj lagani s njenom kosom s zanešene tare
glave...*

*Druge sreće, malo važne, za nju bi da, i sve slave.
Ne miču se usta s ustah – cjeliv jedan noći c'jele!
Jošt se sitan ne naljubih vladalice vile b'jele;
svezala se dva pogleda magičeskom slatkom silom,
kao sunce s svojim likom kada leti nad pučinom.
Luna bježi s horizonta i ustupa Febu vladu,
tad iz vida ja izgubim divotnicu moju mladu!*

VESKO PEJOVIĆ

Video zapis RTV Cetinje i novinark Marije Todorović možete pogledati na Youtube kanalu:

https://www.youtube.com/watch?v=JAUhVdl_qC4

Evo i Dimitrijevog teksta iz dnevnika "Vijesti" od 29.07.2023.

Bez erosa slika nije potpuna

Potreba da napiše ovakvu pjesmu dominantno erotskog sadržaja i da je pritom sam ne uništi pokazuje Njegoša u pravom svjetlu njegove pjesničke veličine i slobode odnosno u datom kontekstu njegove hrabrosti.

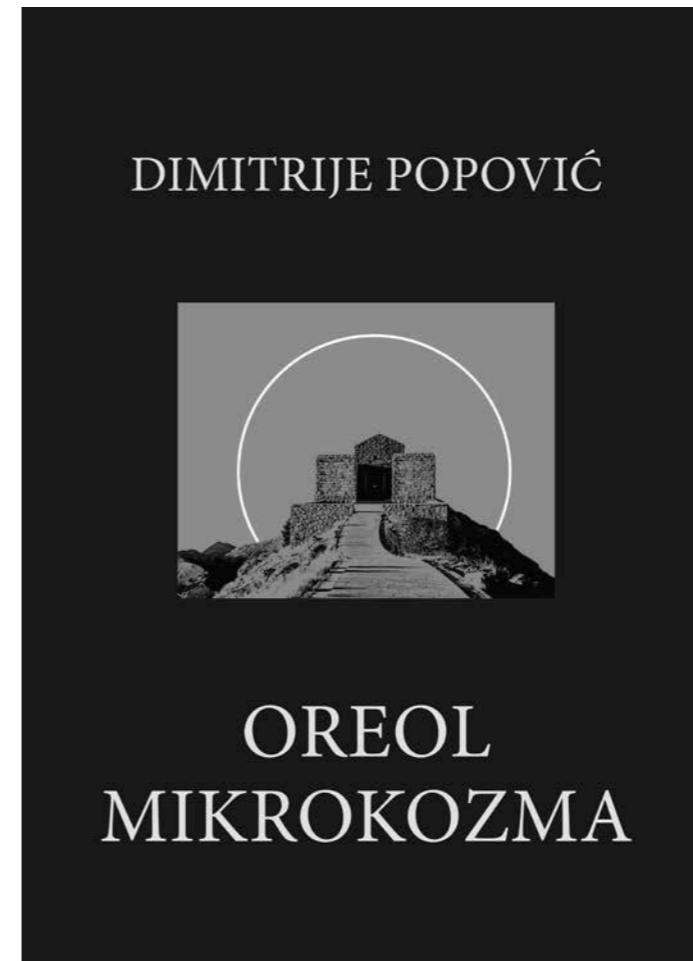
Kompleksnost Njegoševog stvaralačkog bića ne može se sagledavati bez važnog udjela erotske komponente u njegovom pjesničkom djelu. Jer bez udjela erosa Njegošev poetski izraz zasigurno ne bi bio potpun. Onamo gdje pjesnik koristi takav način izražavanja eros donosi onu životnu dimenziju pjesništvu koja njegovom djelu daje aktuelnu privlačnost.

Do koje je mjere antički bog ljubavi bio prisutan u vladčinom stvaralačkom nervu najviše govori pjesma "Paris i Helena" poznatija pod nazivom "Noć skuplja vijeka", objavljena prvi put 1913. godine u Bosanskoj vili. Pjesma je bila istinsko otkriće koja je genija epskog izraza i tragičnog osjećanja života pokazala kao rafiniranog lirskog poetu zanešenog strašću prema jednom ženskom biću. Zanimljivost pjesmi daju i neke intrigantne pojedinosti koje su izvan njene umjetničke vrijednosti. Po navodima Milorada Medakovića, vladčinog prijatelja, pjesma je inspirisana zanosnom ljepotom mlade peraštanke prema kojoj Njegoš nije bio ravnodušan. Tako je nastala "pjesma ljubavi" kako je naziva Medaković. Navodno je Vladika na predlog svog ađutanta da mu dozvoli da objavi tu pjesmu odgovorio: "A kako bi to izgledalo. Vladika da piše pjesmu o ljubavi. Ne dam!" Razumljiv je oprez i bojazan crkvenog poglavara čije bi poslanje bilo kompromitirano ovakvom lascivnom tvorevinom u kojoj je jedne tihe

proljetne "mjesečne noći" bila izlivena sva silina strasti i zadovoljeni svi prohtjevi tijela. Vladika zavjetovan celibatom bio bi kod rigidnih hrišćanskih vjernika kvalificiran kao jeretik u mantiji.

Postalo je opšte poznato da je Njegoš bio miljenik ljepšeg pola. Isidora Sekulić u svojoj knjizi "Njegošu knjiga duboke odanosti" navodi kako je po jednom kazivanju kralj Nikola "spalio neke vladičine hartije radi dobrog glasa svoga pretka". Očito je prisustvo erosa u Njegoševoj bilježnici smetalo i crnogorskom suverenu koji je imao neskrivene književne ambicije. Ukoliko je rečeno kazivanje istinito, onda je ono skandalozno. Takođe govori o pomanjkanju pjesničke širine crnogorskog kralja, o njegovim predrasudama i samonametnutoj inhibiciji. Kao pjesnik morao je znati da je oslobađanje onog unutarnjeg stvaralačkog naboja ili nadahnuća, dakle sloboda izražavanja, osnovni preduslov ostvarenja jednog umjetničkog djela. Ali kako kaže srpska pjesnikinja "Noć skuplja vijeka" je nekako "umakla" iz Njegoševog zaostavštine. Potreba da napiše ovakvu pjesmu dominantno erotskog sadržaja i da je pritom sam ne uništi pokazuje Njegoša u pravom svjetlu njegove pjesničke veličine i slobode odnosno u datom kontekstu njegove hrabrosti a što predstavlja poštenje prema sopstvenom geniju.

Da je kojim slučajem spalio pjesmu iznevjerio bi sebe na najgori način. Njegoš je intuitivni filozof, intelek-

tualni mistik i rođeni pjesnik a sticajem povijesnih okolnosti postao je vladika. Ambivalentan odnos Petra II Petrovića Njegoša prema ženama iskazivan je od omalovažavanja do adoracije. Taj je odnos vidljiv posebno u *Gorskom vijencu*. "Noć skuplja vijeka" je svojevrsna oda ženi doživljenoj upravo posredstvom njene tjelesnosti koja za pjesnika – ljubavnika predstavlja "Sovršenstvo tvorenija tainstvene sile bože – ništa ljepše nit je kada niti od nje stvoriti može". To je ljubavno iskustvo u tolikoj mjeri značajno da bi za taj "trenutak sveti" pjesnik "dao sve slave". Ta opčinjenost ženskim tijelom izražena inventivnim metaforama u kojima se prožimaju ekstatični zanos erosa, kod nekih autoriteta za Njegoševu književno djelo čini se da nije nailazila na puno razumijevanja. Stoga se stječe dojam da su senzualnost i eros prijetili da malo zasjene onu idealiziranu i petrificiranu sliku koja je stvorena o vladici kao ikoni mudrosti i filozofičnosti. Kako to da autor koji se bavi kosmološkim temama i krucijalnim pitanjem o Bogu i Satani, koji pjeva o padu čovjekovom u "glib zemaljske kažnjene egzistencije" nije uspio odoljeti svojoj "slabosti" predajući se profanim zadovoljstvima tjelesnih erotskih užitaka?

U tom je smislu po mom mišljenju inteligentno uskogruda analiza Anice Savić Rebac, jedne od najvećih au-

toriteta za Njegoševu stvaralaštvo. Srpska će pjesnikinja pjesmu "Noć skuplja vijeka" odrediti kao djelo dominantno mističnog karaktera a tjelesno odnosno ljubavno spajanje dva bića u seksualnom činu vidjeti kao simboličnu "svetu svadbu" paganske odnosno judeo kršćanske koncepcije svijeta i svemira, spajanja zemlje i neba, sjedinjenje čovjekove duše s Bogom. Ovakav način analize pjesme izveden je iz njene složenosti, višedimenzionalnosti značenja kosmičkih i panteističkih simbola ali je u najmanju ruku sumnjivo da se ljepota pjesničkog izraza kojim se slavi putenost žene kroz čulni opis intimne radnje, dakle senzualnost i eros, smatraju po mišljenju Anice Savić Rebac manje važnim dijelom pjesme, gotovo bezvrijednim. A upravo to što se ovoj uglednoj autorici studije o Njegoševom djelu čini nevažnim jest ono najljepše i najvrednije, koje uostalom kako kaže i sam naslov pjesme, tu ljubavnu noć vladike s njegovom divotnicom čini vrednijom od jednog cijelog ljudskog vijeka. Sve moguće analize pjesme koje proizlaze iz njene složenosti o odnosu kosmičkog i zemaljskog, o ulozi mjeseca kao svojevrsnog medijatora i onog integralnog činioca dva principa muškog i ženskog, zatim razne kategorije vremena, onog stvarnog istorijskog i onog metafizičkog, objektivne i subjektivne doživljenosti temporalnosti u kojoj jedan tren može trajati kao vječnost, sve to postoji da bi pripremlilo ono najvažnije što treba uslijediti i zbog čega sve ostalo ima smisla, dakle da se ostvari ljubav dva bića. Zato je sva ta najfinija poetsko filozofska ljuštura nužna i svojom kompleksnošću mogućih značenja omogućava da se ostvari, akcentira, ono bogato jezgro pjesme, smisao ljubavnog spoja dva bića strasno povezana tijelima onom "božom mamom", (božjom draži), i pogledom kao "magičeskom slatkom silom". S tog razloga sam u ovoj pjesmi više sklon vidjeti tragičnu sudbinu palog čovjeka, zanešenog ljubavnika koji očajno moli lunu za produženje časova ljubavne sreće koju proživljava, nego spomenutu "svetu svadbu".

Prolazak noći je neminovan i Njegoš će izgubiti svoju "divotnicu mladu". Svitjanje novog dana je takođe neminovnost kontinuiteta prirodnog ciklusa. Luna "bježi s horizonta" i ustupa vladu suncu. Dolazi Apolonovo svjetlo novog dana. A što je dolazak novog dana nego potvrda čovjekove neminovne prolaznosti. Nestanak bića u ravnodušnom kontinuumu kosmičkog trajanja. Ako postoji "vjenčanje" u ovoj pjesmi onda je to mistično vjenčanje erosa i tanatosa. Podsjetimo na ono što je neizbježno u doživljavanju ove pjesma, na ono što po mnogo čemu spaja Njegoševu "Noć skuplja vijeka" sa Solomonovom "Pjesmom nad pjesmama", u kojoj pred kraj čitamo: "jer ljubav je jaka kao smrt".

OBMANJIVANJE I VULGARNA MRŽNJA

Tekst: Dimitrije Popović

Umjesto osvrta na sadržaj omaža uslijedile su prostačke kvalifikacije, vulgarne uvrede upućene Severini Vučković, glavnoj akterici ove likovno-scenske izvedbe

Moj umjetnički projekt posvećen jubileju 210 godina od Njegoševog rođenja kojeg čini grafička mapa "Oreol mikrokozma" i performans "Noć skuplja vijeka" održan je na Cetinju u Biljardi 25. jula 2023. godine. Orkestrirane negativne reakcije koje su uslijedile tek što je ovaj projekt bio četiri dana ranije najavljen na konferenciji za novinare i težište interesa se sa umjetničkog koncepta prebacilo na dnevno-političku sferu ostrašćenog reagiranja kleronacionalističkog diskursa.

Umjesto osvrta na sadržaj omaža uslijedile su prostačke kvalifikacije, vulgarne uvrede upućene Severini Vučković, glavnoj akterici ove likovno-scenske izvedbe. Korištena je provjerena strategija beskrupuloznog obmanjivanja javnosti kako će hrvatska pop zvijezda pjevati na obilježavanju značajnog jubileja i recitirati stihove "velikog srpskog pesnika". Uslijedile su kao popratne ilustracije, primitivne kolažirane fotomontaže Biljarde i Cetinjskog manastira s provokativno odjevenom pop zvijezdom, koristeći za tu svrhu fotose uzete iz nekog njenog muzičkog spektakla. Uz ovakvu vulgarizaciju i Severinino etiketiranje, pristojnost mi ne dozvoljava citiranje tih prostačkih riječi koje je izrekao jedan Cetinjanin, a koji ima najmanje prava da se poziva na moral. Takođe, čuli su se i glasovi zaduženih samozvanih zaštitnika Petra II Petrovića Njegoša koji su jednom riječi "Skandalozno" željeli kvalificirati cijeli Severinin angažman. Skandalozno je i njihovo i onih iz crkvenih krugova s kojima su u dosluhu, kada govore o sknavljenju "svetog" mjesta Njegoševog Biljarde Severininim umjetničkim nastupom. Bilo bi bolje i za njih i za društvo da se pozabave skandalom kakav je pedofilija u redovima onih koji trebaju propovijedati nauk jevanđelja, držati se oltara a ne arbitrirati svjetovnim umjetničkim projektima. Takođe, skandalozno je i njihovo bezuslovno svojatanje pjesnika. Je li potrebno reći da je Njegoš upravo kroz umjetnost isto toliko Severinin koliko i Njihov, koliko i moj kao "Novocr-

nogorca" i svih onih širom svijeta koji imaju interes za pjesnikovo djelo.

Želio bih ukazati na ključni problem koji se uzaludnim puštanjem dimne zavjese od strane pjesnikovih zaduženih dušebrižnika željelo minimalizirati erotizam vladicine ljubavne pjesme a proglasiti skandaloznim nastup hrvatske zvijezde izražavajući prema nedužnoj Severini najgori oblik netrpeljivosti. Kakve veze ima izvodi li performans Hrvatica ili Tajlađanka, Slovenka ili Francuskinja? Severinu sam odabrao zato što vjerujem u njen talenat i što dugo saradujemo. Neprestano se pokušava sačuvati vladicin ugled "svetog čovjeka" i na sve načine ublažavati ono što pjesma "Noć skuplja vijeka" ustvari jest, strastveni izraz pun erosa i žudnje u kojoj se izražava potreba za onim profanim zadovoljstvima kakve traže prohtjevi tijela i naslade puti. Bez obzira je li vladika pjesmu napisao kao posljedicu doživljenog ljubavnog iskustva ili je to samo plod njegove pjesničke, romantičarske mašte, nedvojbeno je da je Rade Tomov, crnogorski duhovni i svjetovni vladar Petar II Petrović Njegoš autor "Noći skuplje vijeka" jedne od najljepših ljubavnih pjesama, usudujem se reći čak i doba cijelog romantizma. Upravo je ljepota pjesničkog izraza i slojevitost njenih značenja, profinjenih metafora i ljepota jezika činila da nakon ciklusa na temu ove pjesme (koji sam uradio 2013. godine u mediju slike), slavno vladicini djelo "produžim" ovim povodom iz pjesničke forme u performans, iz stihova u likovno-scenski izraz. Performansom sam želio objediniti na onaj vagnerovski *Gesamtkunstwerk* koncept sinteze umjetnosti, dakle poezije, muzike, slikarstva, scene, arhitektonskog ambijenta. Tako je u Njegoševoj biljardi bilo ostvareno lijepo suglasje povoda teme i ambijenta.

Prema strukturi pjesme koncipirao sam strukturu performansa. U prostoru atrijuma Biljarde spustila se noć. Scena je prazna. Pri vrhu, blizu ruba scene, gori na svijećnjaku visoka voštana svijeća. Kako prvi dio pjesme govori o kosmičkoj dimenziji prostora, o mjesecu i zvjezdanim poljima o zvjezdanim rojevima, koristio sam kratkotrajno muziiku iz Ligetijeve kompozicije "Lontano" koja je svojim "kozmičkim" zvukovima pri-

premila ono što treba uslijediti. Slobodan Marunović počinje govoriti stihove pjesme. Stihovi se šire tišinom mračnog prostora atrijuma punom ljudi a kao idealna dopuna poput nebeske scenografije nad Biljardom se upravo u to vrijeme nalazio mjesec, pjesnikova "plava luna". Kada nakon opisa neba i prirode i divljenja toj nebesko zemaljskoj harmoniji stihovi najavljuju Njegoševu "divotnicu" na scenu stupa Severina kao "divna vila" svojim "lakim krokom". Elegantnim kretanjima i gipkim pokretima tijela u bijeloj dugoj haljini s diskretnim dekolteom na leđima, bosa se kreće blago osvijetljenom scenom. Od stupanja na scenu prati je Šopenov "Nokturno", romantičarska sanjarija klavirskog virtuozu, pjesnikovog savremenika. Njegoš je u svojoj odsutnosti posredno prisutan u ambijentu scene. Dva vladicina portreta koja sam uradio u ciklusu o Njegošu projektovani su na kameni zid biljarde ispred kojeg je smještena scena. Istovremeno je projekcija vladicinog lika daleka iluzija na zidu njegovog zdanja i povremeni odraz na Severininom bijeloj haljini i licu. Senzualnost pokreta inicirana je stihovima pjesme. Pokreti ruku i tijela čija sjena "dira" ili "gladi" vladicino lice, odslikavaju se kratko i nestaju u noćnoj sijenci erosa pjesnikove "divotnice". Ostvaruje se prožimanje mističnog i senzualnog. U toj kratkoj formi performansa kao važan rekvizit, kao višeznačni simbol unio sam jabuku koju je Severina koristila u maštovitoj koreografiji profinjenih kretanja i elegantnih pokreta. Kako sam bio ograničen vremenom trajanja odnosno dužinom pjesme u interpretiranju, a da bih ostvario kulminaciju scene kada na

kraju pjesme Njegoševa "divotnica" gasi svijeću, odlučio sam da Slobodan Marunović uspori čitanje zadnjeg stiha i da ga ponovi tri puta za redom u izmijenjenom intenzitetu glasa. Na taj je način Severina imala vremena da može izvesti odgovarajući nježni pokret tijela i na takođe senzualno mističan način nečujno ugasiti plamen svijeće. Kratkotrajno je nastao potpuni mrak. Performans je bio završen.

Posebno mi je drago što sam na ovakav način umjetničkog izraza osavremenio čitanje vladicine ljubavne pjesme i izveo je u formi likovno-scenskog djela a da suština sadržaja ostane ista, da se ne iznevjeri pjesnikov siže. Pjesma takođe odražava prožimanje Erosa i Tanatosa u tragičnoj prirodi onoga koji je cijelog života svoje dualističke filozofije živio mučno raspeće sopstvenog bića.

Poslije cetinjske noći "Noći skuplje vijeka" nastupio je dan koji je finu atmosferu događaja u čast velikog pjesnika te ljetnje noći u Biljardi, mnogobrojnim istupima vulgarizovao sirovim komentarima i nazadnim stavovima.

Dopustite za kraj da upotrijebim kao metaforu za onu negativnu atmosferu koju je potakao performans, reakciju Danila Kiša kazanu u drugom kontekstu u vrijeme njegovog anatemisanja i nesmiljenih napada na njegovo djelo "Grobnica za Borisa Davidovića": "Računali su da će napad da odjekne kao bomba. Umesto bombe pukla je petarda. Samo je vazduh nakratko zasmrdeo na pokvarena jaja".

MEMORABILIJA DUHA

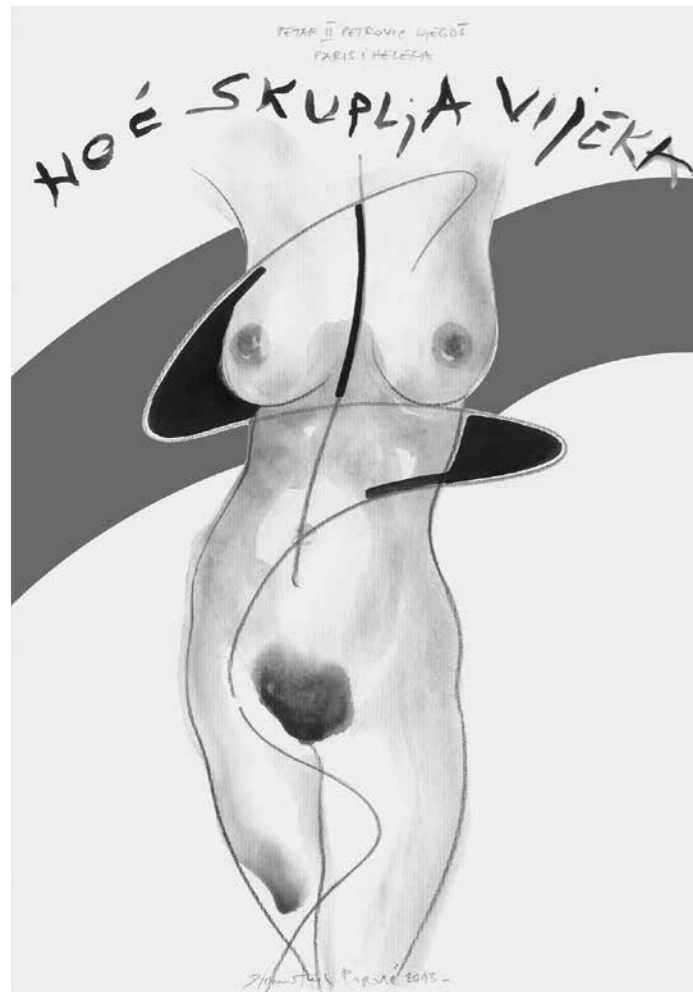
DIMITRIJE POPOVIĆ: OREOL MIKROKOZMA

Tekst: Pavle Goranović

U povodu 210 godina od Njegoševog rođenja u Cetinju, u atriju Biljarde, nekadašnje rezidencije Petra II. Petrovića Njegoša, promovirana je grafička mapa crnogorskog umjetnika Dimitrija Popovića "Oreol mikrokozma". Ovom grafičkom mapom Popović je zaokružio jednu likovnu cjelinu posvećenu crnogorskim vladarima dinastije Petrović Njegoš.

Zraka svjetla na brijegu vječne noći.

Ovdje se sažimaju Dimitrijevi umjetnički dijalozi sa pjesnikom *Luče mikrokozma*. Odaju začudno jedinstvo i sklad pred bolnim raspećima bića. Sjedinila ih je univerzalnost vječnih tema, sraz fizičkog i duhovnog, pregnuće da dosegnu česticu onostranog. Umjetnost je onda *vozdignuti hram i dvostruka kolijevka*.

Tako je kada ideja nadvisi predjele. *Terra montenegrina* se Dimitrijevom linijom uzdiže do tajne. Varijacije Njegoševog lika, pejzaži nedogleda, scene u kojima se rastavljaju glava i udovi, moguća snoviđenja – tim kompozicijama u ovoj vrijednoj grafičkoj mapi umjetnik otjelovljuje brojne alegorije. I naravno, tu je, uprkos svemu, istrgnuti tren - *Noć skuplja vijeka*. Taj magični, plamteći čas u moći zapriječenog erosa, jeste slika ženske ljepote. Ljubav *Parisa i Helene*, Dimitrije postavlja kao čežnju za istinskim životom vladike s razgnutim čuvstvima, pjesnika koji nije ostario.

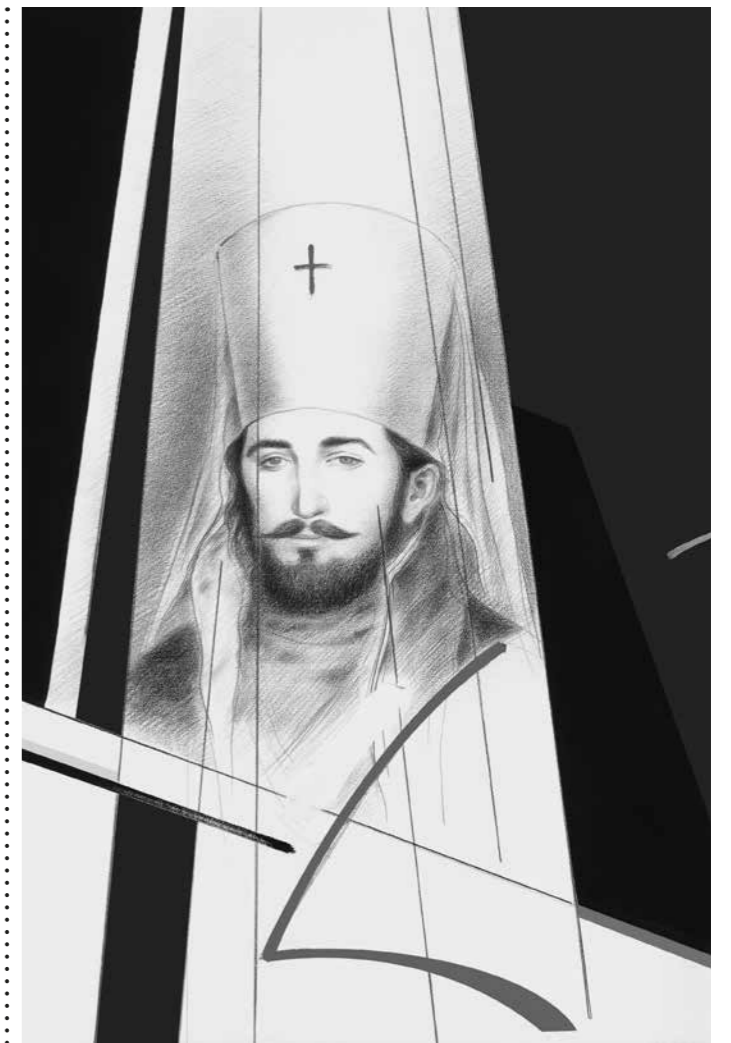
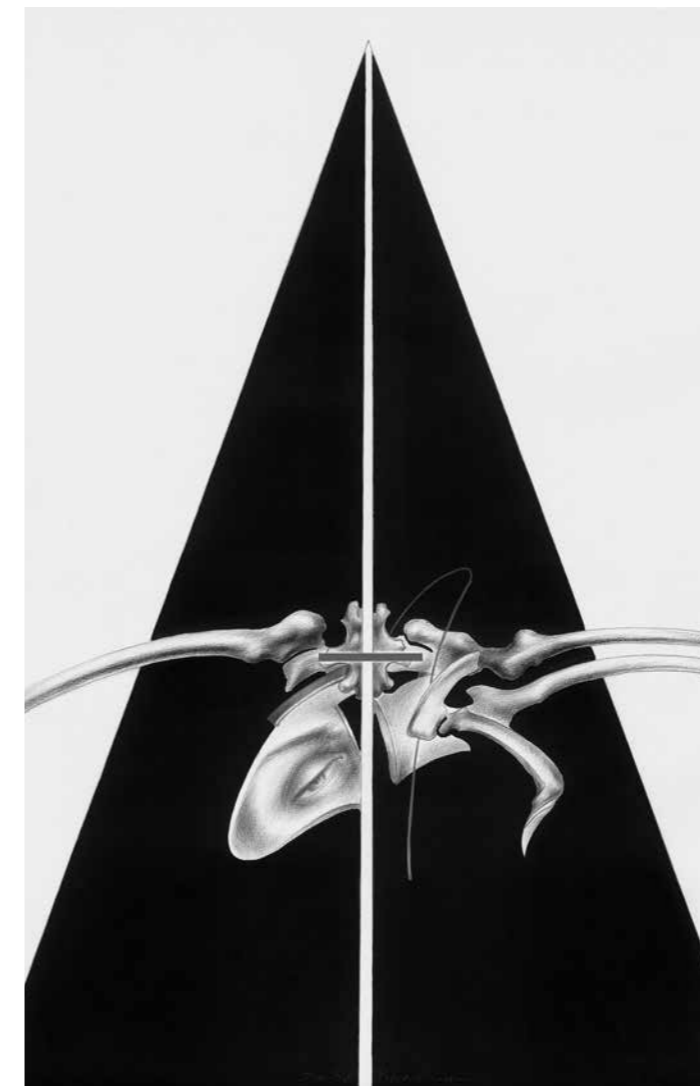
Ima simbolike u porodičnoj faktografiji. Njegoš je sa Dimitrijevim pretkom, popom Lazarom Popovićem Jabučaninom razmijenio dobra u cetinjskom polju.

Kao da je dio nebeskog podneblja namijenjen pogledu umjetnika, privilegiji i zapitanosti jedne bliskosti. Bijaše li to zavjet ovim razmjenama vizija smještenih unutar vremena koja nam se približavaju?

*Pamtim spektakularne ljetnje oluje s munjama i gromovima iznad Jezerskog vrha i jeku grmljavine praćenu tutnjavom koje su me ispunjavale intenzivnim strahom. Kao da se nad Lovćenom bio kozmički boj, sudar nebeskih vojski iz Luče mikrokozma. U toj živoj slici prirode, čiji je okvir činio kameni obrub prozora, moju je pažnju najviše zaokupljao glavni motiv te kompozicije, Lovćen s Njegoševim grobom. – svjedoči Dimitrije. Od tada, Njegoševa je filozofija udjenuta u njegovu misao. Nprestano s tom misterijom razgovara – jednako slikom i riječima. Tako se otvaraju *nebeska vrata* gdje se traga za lučom, gdje se naziru tajne besmrtnosti ljudskog duha. I onaj vidik nad slobodom u svojoj punoći.*

Majestičan čin, dvije kosmogonije, iz jedne grude.

Sve je na ovim kompozicijama arhetipska drama, *kosmički boj*. Pjesnik, kako bi kazao Tonko Maroević, dobija krlatost. Kao takav, vidi u isti mah pakao i krasotu.

On je tamo gdje se smrt snosi pitanjem i stvaranjem: Postojati da bi se nadilazilo postojanje? Kreira želju za izlaskom iza granice čovjeka, omogućuje zalazak u dimenziju gdje stoluje *philosophia prima*.

Znamo da Dimitrije nikada ne ilustruje, nego ukazuje na novu ravan ovog djela. Ili to slikom proživljava stihove: *Tijelo stenje pod silom duševnom, / koleba se duša u tijelu; / more stenje pod silom nebesnom; / koleblju se u moru nebesa.*

U Njegoševom liku ogleda se zajednički zavičaj i mistični oboli dvojice stvaralaca. U njegovom geniju vidimo nedostižnost čovjekove misli. Sve to Dimitriju otvara put do iskre one besamrtne.

Na mnogo načina i mnogo je puta svojim djelom Dimitrije sačinio omaž Njegošu. Sada nam je podario umjetničku memorabiliju novog sjedinjenja jedinstvene slike i riječi. Duh koji je u nama.

Izdavači mape "Oreol mikrokozma" su Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Vijeće Crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Skaner Studio..

"13. JUL - GODINE PRKOSA I PONOSA" U CRNOJ GORI.

Prilog uredila: Maša Savićević

Jedan od najsvjetlijih trenutaka crnogorske istorije - trinaestojulski opštenarodni oružani ustanak 1941. godine – obilježen je izložbom "13. jul - godine prkosa i ponosa", zajedničkim projektom Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Matice crnogorske.

U povodu obilježavanja Trinaestojulskog ustanka 1941. godine, kao jednog od najsvjetlijih trenutaka crnogorske istorije, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Matica crnogorska organizirali su izložbu pod nazivom *13. jul 1941. – Godine prkosa i ponosa*.

Izložbu čine dvadeset dva ilustrirana panoa sa fotografijama i dokumentima iz perioda pripreme ustanka i događanja nakon toga. Autori izložbe su historičar dr. Adnan Prekić; historičarka mr. Jadranka Selhanović; Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske i Danilo Ivezić, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Za katalog izložbe tekst je napisao dr. Adnan Prekić. Total dizajn potpisuje Suzana Pajović.

CETINJE

Centralna proslava povodom najznačajnijeg crnogorskog datuma – 13. jula održana je na Cetinju, u organizaciji SUBNOR-a i antifašista Crne Gore, a bio je i koncert Sergeja Četkovića. Organizatori proslave su SUBNOR i antifašisti Crne Gore, koji za Gradsku poručuju da smo u godini prkosa i ponosa.

Tokom Drugog svjetskog rata, sve nekadašnje jugoslovenske republike bile su na jednoj strani – protiv fašizma i nacizma, ali je sada drugačije, kazao je **Marijan Krizman** iz Saveza boraca Slovenije.

"Žalosno je da fašizam diže glavu u svim regionima i državama Evrope. Mi antifašisti to smo vidjeli i počeli se družiti ponovo. Mi ne stavramo Jugoslaviju, mi stvaramo antifašizam u tom regionu jer samo to je odgovor na antifašizam i sve što fašizam nosi sa sobom, to su naši preci vidjeli", kazao je Krizman.

Crna Gora je u vremenu ponosa na naše pretke, koji su najčasnije položili svoj život na oltar slobode, istakao je organizator današnje proslave na Cetinju i generalni

sekretar SUBNOR-a **Dragan Mitov Đurović**.

"No moraju biti sigurni da Crnu goru sa bradom ili bez brade, sa mačem ili bez mača, sa puškom ili bez puške nije pobijedio i ne može pobijediti. Jer danas je trebalo biti u svim crnogorskim opštinama gdje su antifašisti, pored svih spomenika sa cvijećem ali ne komemorativno nego da upute poruku, staru 120 godina – još je živa Crna Gora ima u njoj još gorštaka, ima u njoj još ljudi, vitezova i junaka. Neće njena stara slava popustiti i nestati, kao prije, kao vazda u svijetu će ona sjati", kazao je Đurović.

Garant toga su građani i antifašisti Crne Gore, koji vole Crnu Goru, a ne oni koji više vole druge države, kao i prijatelji iz regiona, poručio je Đurović.

DANILOVGRAD

Izložbu je u Centru za kulturu Danilovgrada 4. 7. 2023. otvorio Ivan Jovović, predsjednik Matice crnogorske. prisutnima su se obratili: Veselin Popović, predsjednik Ogranka Matice crnogorske Danilovgrad i Dragan Mitov Đurović, generalni sekretar SUBNOR-a Crne Gore.

Evocirajući uspomene na veliki datum crnogorske istorije Veselin Popović je istakao da možemo biti ponosni na naše pretke koji su se uvijek borili protiv svakog okupatora. On je podsjetio da je u Trinaestojulskom ustanku u borbi protiv okupatora učestvovalo oko 3.000 boraca danilovgradskog kraja što je za ovu malu sredinu izuzetno veliki udio stanovništva.

"Za nekoliko dana oslobođen je čitav Danilovgradski srez, oduzeta velika količina oružja, formirane partizanske jedinice, a već 20. jula čitava teritorija bila oslobođena. Imamo zadatak da jednom obilježimo i taj datum prvog oslobađanja Danilovgrada", kazao je Popović.

Ljudi iz ovog kraja su, kako je podsjetio Popović, učestvovali u svim borbama na području Jugoslavije. "Koliko god govorio ne bih uspio da pobrojim sve što su naši preci uradili da bi nam podarili sigurniju i ljepšu budućnost. O tome govori podatak da je ordenom Narodnog heroja nagrađeno 35 boraca iz ovog kraja. Takav uspjeh plaćen je velikom cijenom, velikim bro-

13. JUL 1941.

GODINE PRKOSA I PONOSA

AUTORI IZLOŽBE

ADNAN PREKIĆ, JADRANKA SELHANOVIĆ, IVAN IVANOVIĆ, DANILO IVEZIĆ

AUTOR TEKSTA KATALOGA

ADNAN PREKIĆ

GOVORE

Jasmina Nikčević

predsjednica Ogranka Matice crnogorske Nikšić

Ivan Jovović

predsjednik Matice crnogorske

jem žrtava, više od hiljadu poginulih boraca. Ovakvi skupovi su malo vraćanje duga za veliki doprinos koji su oni dali", istakao je Popović.

Prema riječima Ivana Jovovića postoje datumi i događaji u istoriji čija sadržina oblikuje generacijski kod jednom narodu, odnosno državi.

"U savremenom, kako naučnom, tako i političkom iskazu Crne Gore imamo plebiscitarno stanovište da je to upravo 13. jul 1941. godine. Imajući u vidu ovu činjenicu, jasni su razlozi zbog čega nakon više od osam decenija u 13. julu 1941. godine prepoznajemo civilizacijski svjetonazor – antifašizam, koji je postao neizostavna identitetska odrednica crnogorskog naroda", istakao je Jovović.

Jovović je posebno naglasio da smo u obavezi da čuvamo vrijednosti 13. Jula 1941. godine, ali i 13. Jula 1878. godine.

NIKŠIĆ

Ivan Jovović prisustvovao je i otvorenju izložbe u Nikšiću, 26. jula:

"Ova izložba je doprinos i prijeko potrebnoj kulturi sjećanja da bi se spriječili neutemeljeni pokušaji revizije prošlosti i karaktera tog ustanka.

Hrabrost koju u ratu crnogorski narod je demonstrirao prionio mu je slavu daleko izvan granica Crne Gore. Ipak,

gubitci, naročito u ljudstvu, ostavili su dubok ožiljak na biću crnogorskog naroda zbog čega sa posebnim pijetetom treba da se odnosimo prema ovim žrtvama jer su nam oni omogućili bolju budućnost, to jeste, društvenu perspektivu svojim potomcima."

Otvorenju izložbe u Nikšiću je prisustvovala i predsjednica ogranka Matice crnogorske u Nikšiću Jasmina Nikčević.

Izložena historijska dokumenta, faksimili, fotografije, mape i tekstovi referiraju o najvažnijim sastavnicama tog događaja i doprinosu Crnogoraca antifašističkoj borbi i podizanju ustanka u drugim jugoslavenskim republikama.

Izložba "13 jul 1941. – Godine prkosa i ponosa" je doprinos prijeko potrebnoj kulturi sjećanja, da bi se spriječili neutemeljeni pokušaji revizije prošlosti i karaktera tog ustanka i rezultat je zajedničkog projekta NZCH i Matice crnogorske, ostvarena uz finansijsku podršku Savjeta za nacionalne manjine RH. Iako realizirana u cilju obilježavanja godišnjice trinaestojulskog ustanka- 80 godina (2021), svojim sadržajem premašuje ovu vremensku odrednicu.

Ona je izložba na jedinstvene GODINE PRKOSA I PONOSA crnogorskog naroda, kao odgovor na najveće zlo suvremenog svijeta - fašizam.

GRAĐANSKE INICIJATIVE NA CETINJU

Tekst: Vesko Pejović

Poštovani čitaoci, pred vama su prijedlozi i sugestije za izradu nacrtu Programa razvoja Prijestonice Cetinje za 2024. godinu koje je Vesko Pejović predao na arhivu Građanskog biroa

Prijedlog projekata za izradu nacrtu Programa razvoja Prijestonice Cetinje za 2024.

Poštovani,

Evo nekoliko prijedloga i sugestija koji mogu doprinijeti da se Program razvoja za 2024. što bolje definiše i da Prijestonica Cetinje zablista u punom sjaju.

1. Oblast imena ulica, spomenici, spomen obilježja treba detaljno proanalizirati kako bi se ona besprekorno definisala. Prije godinu dana predao sam vam (predsjedniku Savjeta za ova pitanja gosp. Mirku Staniću) u elektronskoj i štampanoj formi Studiju na ovu temu koju sam radio 10 godina kvalitetnom metodologijom tako da sam ubijeđen da bi najbolje bilo da organizujete prezentaciju ovog materijala uz prisustvo članova Savjeta i svih zainteresovanih kako bi se max izbjegli dalji propustii zajednički došlo do najboljih prijedloga.

S obzirom da su u Studiji data kvalitetna obrazloženja za sve obrađene ličnosti i događaje moglo bi se pristupiti pregledanju tog materijala (za sve usvojene predloge) a potom njegovom prevođenju na engleski jezik kako bi se kroz grad postavile table (i za spomenike i za imena ulica) sa QR kodom što bi značilo da turisti i svi zainteresovani mogu preko aplikacije na telefonu dobiti sve podatke za ličnosti i događaje iz ove priče.

2. U Parku "13 jul" trebalo bi napraviti Aleju narodnih heroja sa Cetinja koja bi imala spomen-ploču sa grbom grada heroja i imenima 49 narodnih heroja sa Cetinja. Ovo je trebalo odavno napraviti iz više razloga... Po mojem mišljenju lokacija bi mogla biti preko puta Rezidencije predsjednika CG ali ne baš uz ulicu već malo diskretnije a idejno rješenje mogao bi napraviti arh Dragan Spasić ...

3. Napraviti spomen bistu Peru Počeku na lokaciji ispred FLU i FLU dati njegovo ime. Aleksandar Saša Čilikov je razgovarao sa rukovodstvom FLU o podizanju skulpture. Oni su oduševljeni ovom idejom i rekao mi je da su čak spremni da to i finansiraju.

Tamo bi trebalo prebaciti i bistu Petra Lubarde sa Trga Revolucije a ima mjesta i za još "kandidata". Biste Marka Mašanovića, Jovana Tomaševića i Jovana Vučkovića bi takođe trebalo preseliti ali u Park "13 jul" jer je on idealan za ovakve i slične detalje iz II svjetskog rata.

4. U parku "13 jul" bi trebalo na lokaciji u sredini parka napraviti adekvatan objekat privremenog karaktera za osvježenje posjetilaca, dobro ukomponovan u postojeći ambijent, koji bi imao sve potrebne sadržaje sa najvećim standardima. Obrazloženje nije potrebno.

5. Kako po mojem mišljenju DUP-om starog jezgra nijesu dobro definisane dužina natkrivanja podvožnjaka prema Čipuru (vjerovatno da se ne bi uznemirio prostor koji je zahvatao arheološki kompleks) i intervencija u Dečanskoj ulici u blizini novog hotela, trebalo bi na ovu temu održati adekvatnu raspravu i predložiti da se radi nova Studija za ovaj kompleks jer je postojeće stanje podvožnjaka i prostora od Čipura do Vladinog doma nastalo izgradnjom podvožnjaka, iz više razloga neodrživo, pa bi trebalo, sve preduzeti da se vrati "ravnoteža" ovom prostoru.

Ovim idejnim rješenjem dužina natkrivanja kanjona prema Čipuru je 40/31 m prema Arhivu 16 m

Nakon toga moglo bi se pristupiti parcijalnoj realizaciji sanacije podvožnjaka i uređenja prostora od Čipura do Vladinog doma. Za prvu fazu predlažem uređenje trotoara od Arhiva do Dečanske ulice prema mojem idejnom rješenju koje podrazumijeva širinu trotoara od 4m i kasetu sa svim instalacijama ispod trotoara.

Mojim idejnim rješenjem kanjon prema Arhivu

natkriven je 16 m, uklonjene su glomazne betonske žardinjere i stavljena providna metalna ograda a trotoar je proširen kod Arhiva sa 2,7 na 4 m, Dečanska ulica je na pravi način" otvorena" a tu je i strma ravan za osobe u kolicima.

6. Treba otkupiti kuću Muja Milanovića (2) na Dvorskom trgu i napraviti strategiju za stavljanje svih "mrtvih" objekata na trgu, posebno objekta bivšeg Belgijskog poslanstva (3), u funkciju turizma, kulture i biznisa... Ja sam prije nekoliko godina na inicijativu tadašnjeg direktora NM CG razgovarao sa sadašnjim vlasnikom kuće i bili smo blizu dogovora...

Belgijsko poslanstvo otkupilo je prije 10 godina MK i bilo je voljno da ga ustupi na korišćenje ...

7. Treba uložiti napor da se otkupi objekat u kojemu je sada Pošta jer ona može da koristi prostor gdje je bio Telekom. Tu bi trebao da bude privatni Hotel "NEWYORK". Ako se tome dodaju hoteli Gradska i Lokanda i stavljanje u funkciju Belgijskog poslanstva, kuće Muja Milanovića i kuće vojvode Ilije Plamenca (koju bi vlasnik placa gospodin Baća Radović trebao što prije da napravi) to bi bilo nešto što Cetinje zaslužuje i što bi promijenilo život trga,

nešto što bi mnogo značilo za dalji razvoj crnogorske prijestonice ...

8. Treba napraviti Studiju saobraćaja u kretanju, mirovanju i pješačkog ali uz učešće mr Đorđa Belade, prostornog planera iz Sekretarijata za uređenje prostora i Jovana Pejovića, dipl ing(koji je za diplomski imao temu o parking prostorima na Cetinju) iz Sekretarijata za razvoj i investicije, zbog kvalitetnog rješavanja problema sa parking prostorima jer Cetinje danas ima oko 8.000 automobila a ova oblast nije dobro definisana ni sredena. Studijom bi se saznalo i koliko ima parking mjesta na slobodnim

- površinama u svim kvartovima grada pa bi se onda moglo razmišljati o traženju dodatnih rješenja u vidu podzemnih i nadzemnih garaža.
9. Treba Formirati službu Parking servisa i početi sa naplatom parkinga kako bi se uvelo malo više reda u ovoj oblasti i iznajmiti podzemnu garažu iza Ministarstva kulture i staviti je u funkciju... Ona je koštala oko 5miliona, u njoj su ugrađene sve potrebne i kvalitetne instalacije, ima oko 300 parking mjesta a još se nije koristila ...
- Mislim da bi trebalo uraditi i parkinge ispred Sportskog centra i sa južne strane Vladinog doma, prema mojim idejnim rješenjima koja su Vam ranije dostavljena...
10. Treba otvoriti ulicu 13 novembar za jednosmjerni saobraćaj (desno prema kružnom toku) petkom od 06 -14 h. Postojeće stanje je neodrživo. Moj prijedlog nudi varijantu koja je realna i lako izvodljiva a njegovom realizacijom bi se prevazišli problemi normalnog odvijanja saobraćaja petkom u Bajovoj ulici... Priče da bi otvaranje ove ulice bilo problematično jer je u blizini škola su neosnovane što se može na licu mjesta i analizirati... <http://www.cetinje-mojgrad.org/2014/04/inicijativa-za-otvaranje-ulice-13-novembar/>
11. U sklopu radova na sanaciji sekundarne vodovodne mreže tj izgradnji nove, razmotriti varijantu da se u kanal stavi i cijev za tehničku vodu (što je zanemarljiva investicija) jer bi u najskorije vrijeme trebalo realizovati jedan od najboljih i najznačajnijih projekata za Cetinje koji je napravljen prije 9 godina na temu korišćenja kišnice kao tehničke vode.
- Sve informacije možete dobiti od dr Nikole Radunovića, dipl ing ele.
- Takođe bi trebalo od sredstava za ovu namjenu odvojiti mali dio i usmjeriti ga na istraživanje (bušenje) cetinjskog polja kao i za traženje "jezera" na području Bjeloša u kojemu bi trebalo da se nalazi akumulacija lovcenske vode ... Ovo je prije petnaestak godina bio počeo istraživati sada pokojni radio-estezista Mitrović a jedan moj prijatelj se lično uvjerio da je on bio na pravom putu ... Na ovu temu treba kontaktirati i gospodina Nikolu Jovanovića sa Bjeloša, bivšeg sekretara NM CG jer mislim da on posjeduje austrijski crtež na kojemu je označena moguća lokacija rezervoara vode na Bjelošima pa bi u tom slučaju Cetinje dobilo vodu slobodnim padom.
12. Napraviti u Humcima stadion za treninge fudbalskih ekipa sa atletskom stazom ... Nije potrebno obrazloženje ...
13. Ponuditi FDU-Odsijek Režija da rade video i filmske zapise o Cetinju ...
14. Treba organizovati kurs za Turističke vodiče na Cetinju;
15. Za sanaciju i uređenje parkova treba napraviti i realizovati projekte kao i obezbijediti njihovo permanentno održavanje;
16. Treba riješiti "nesporazum" oko urbanističkih uslova za sanaciju i uređenje objekta pored Arhiva CG za njihove potrebe;
17. Treba preduzeti sve mjere da se uradi idejno rješenje unapređenja saobraćajnice prema Budvi kako bi se izbjegla oblast Brajića ... Tu bi trebalo razmotriti varijantu izrade tunela od Vrela uz adekvatno idejno rješenje ili još bolje idejni projekat...
18. Treba rekonstruisati put Cetinje-Ivanova korita, proširiti ga 1 ili 1,5 m i malo skratiti kako bi se na pravi način "pošlo u susret" turistima koji će žičarom dolaziti iznad Međuvršja ...
19. Treba dio zgrade stare bolnice "Danilo I" staviti u funkciju Doma za stare jer Cetinje iz dana u dan ima sve više starijih osoba o kojima nema ko da brine a taj objekat po mojoj procjeni nije adekvatan za bolničke ambulante...
20. Vrijeme je i da se obnovi hotel "Lokanda"... Ja smatram da podzemna garaža nije potrebna, posebno ne na dva nivoa jer bi to bila velika i nepopravljiva greška...
21. Nastavak gradnje objekata fakulteta umjetnosti (FDU + MA+...) u okviru Univerzitetskog kompleksa mora se ubrzati. Rukovodstvo grada i rukovodstva MA i FDU treba da održe sastanak i dogovore se kako da krenu u akciju prema Univerzitetu, Vladi CG i Direkciji javnih radova sa zahtjevom da se nastave radovi na izgradnji objekata za Muzičku akademiju i Fakultet dramskih umjetnosti jer bi se njihovom realizacijom znatno povećali prostori za održavanje kulturnih događaja i poboljšala, pored ostalog i kulturna ponuda grada... Mislim da je realizacija izgradnje objekata za MA veoma blizu ...
22. Treba uraditi projekat i urediti Cetinjsku pećinu koja je oštećena nakon poplave 1986 godine. Za ovaj poduhvat ne bi bila potrebna prevelika sredstva a efekat bi bio veliki jer pećina svjedoči i da Ivan

- Crnojević nije slučajno izabrao lokaciju za gradnju Dvora...
23. Treba urediti stazu od Cetinjskog manastira do Orlovog krša, osvjetliti je i dati joj ime STAZA KRALJICE JELENE – jer je ona dala idejno rješenje za Mauzolej vladike Danila... Na Orlovom kršu treba popraviti bistijernu i obezbijediti tehničku vodu. Trebalo bi napraviti i adekvatan pomoćni objekat za osvježenje posjetilaca (koji ne bi uznemirio spomenički kompleks) i izdati ga privatniku.
24. Treba uraditi projekat i nivelisati plato Balšića pazzara iz više razloga ... Balšića pazar je sada nedefinisan pa bi trebalo napraviti (putem konkursa) neko diskretno obilježje da se odužimo našim majkama, babama i prababama za jednu tešku epizodu iz njihovih života, da se zna da je taj prostor još 1880. godine Josip Slade predvidio za gradsku tržnicu i da je ona tu bila do 1973. godine
25. Prijestonica Cetinje bi mogla vrlo brzo zajedno sa Maticom crnogorskom izdati drugo dopunjeno izdanje monografije Cetinje 1950–1980 iz albuma Krsta Đuričića... S obzirom da je prvo izdanje Monografije izazvalo oduševljenje a kako je od tada prošlo 10 -11 godina, kao njen autor, pripremio sam tokom 2021/2/3 godine materijal za drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje sa 1200 fotosa koji se trenutno nalazi kod gospodina Marka Špadijera na pregled jer će on biti urednik knjige, pa ukoliko ste raspoloženi to možemo brzo i veoma uspješno završiti. Nedostaje samo grafičko oblikovanje-priprema za štampu i štampa...
26. Treba napraviti program na temu Valorizacije potencijala na području NP "Skadarsko jezero" i NP "Lovćen" i razvoja seoskog turizma. U ovaj projekat pored TO CT treba uključiti planinarska društva ... ("Soko" i posebno SLOBODNE PENJAČE) i na razne načine podržati i stimulisati razvoj sve više aktuelnog seoskog turizma. Organizacija pazara i dana ukljeve i vina (u turističkoj sezoni) na Rijeci Crnojevića privukla bi znatan broj posjetilaca i obogatila turističku ponudu ...
27. Obnova Bijenala. Kako je MK podržalo ideju obnove Bijenala trebalo bi obezbijediti prostor za kancelarije u starom jezgru i zajedno sa princom izabrati sekretara... Trebalo bi malo više pažnje posvetiti ovom projektu i u stručni tim za konsultacije oko budućeg koncepta ove značajne kulturne manifestacije uključiti Dimitrija Popovića i Aleksandra Čilikova jer je poslednje izdanje Bijenala imalo dosta propusta ...
28. Treba što prije staviti u funkciju renoviranu zgradu bivšeg Ruskog poslanstva...
29. Treba urediti fasadu Kuće Đukanovića u Njegoševoj ulici iz više razloga...
30. Poslije dvije godine rada na izuzetnoj fotomonografiji "Cetinje u 1000 slika" (2009-2023) želim Vas informisati da sam sve završio i da 1. jula predajem materijal dizajnerki...

PRIJESTONICA CETINJE

N/R Gradonačelnika **Nikole Đuraškovića**

Cetinje, 02.07.2023.

Poštovani gradonačelniče, dragi **Nikola,**

Prije pola godine načelno smo razgovarali o ideji da se na Balšića Pazaru, koji sada ne "emituje" nikakvu poruku napravi neko obilježje koje bi definisalo 140-to godišnju funkciju platoa Balšića pazara kojemu je još 1880. godine dr ing Josip Slade odredio funkciju Gradske tržnice.

Na ovom, po meni svetom prostoru, koji je svakog petka bio tačka okupljanja brojnih građana, odvijala se u prvom redu jedna specifična epizoda iz života naših majki, baba, prababa, koje su u ranu zoru sa tovarom na konju, leđima i u rukama, dolazile iz okolnih sela sa raznim domaćim proizvodima koje su željele prodati da bi kupile nešto što nedostaje njihovoj djeci i familijama. Neke od njih su se često vraćale u dom praznih ruku ...

Da bi ova inicijativa imala sve potrebne elemente za cjelovitije sagledavanje, predlažem lokaciju i idejno rješenje. U liniji spomenika Gojka Kruške (kod zadnjeg drveta prema Bajovoj ulici) predlažem da se napravi instalacija prema ovoj skici koju je po mojim instrukcijama sa zadovoljstvom uradila studentkinja FLU na Cetinju gospođa Iva Gopčević Čelanović.

Ukoliko prihvatite ideju, podrazumijeva se da bi uslijedila precizna procedura od potrebnih saglasnosti do konkursa...

Za dodatne informacije stojim na raspolaganju.

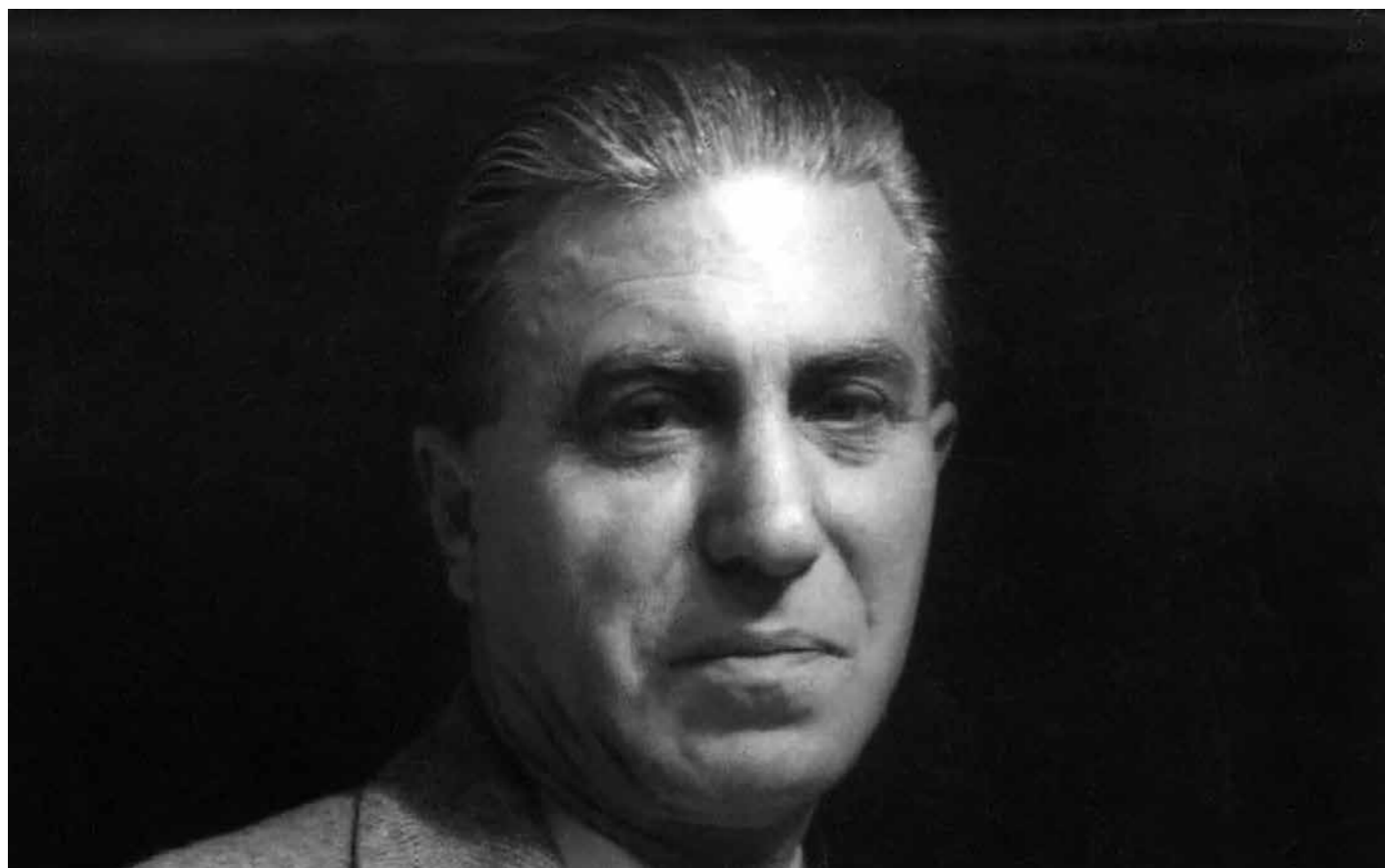
Srdačno,

Vesko Pejović, Izvršni direktor NVO "Cetinje moj grad", 067 850 992

MILAN ZLOKOVIĆ

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XXI.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović

U Beogradu 1928. godine osniva grupu arhitekata GAMP, koja odlučno raskida sa akademskim istoricizmima. Objavlivanjem teksta "Stara i nova shvatanja" Zloković se energično obračunava sa eklektikom XIX vijeka čime zadobija popularnost desetina mladih arhitekata kojima postaje idejni vođa

Iako 57 godina, prof. dr arh. **Milan Zloković**, (1898–1965) nije među živima, u sjećanjima i predanju velikog broja arhitekata i dalje je prisutan. Njegova izvedena djela, pedagoško učenje i teorijski rad su fundamenti iz kojih je izrastala nova arhitektura na ovim prostorima prve polovine XX vijeka.

Rodio se u Trstu od oca **Đura Zlokovića**, kapetana duge plovidbe iz Bijele i majke **Darinke Miletić** iz Prčanja.

Diplomirao je na Tehničkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Odsjek za arhitekturu (1921) i nastavio

usavršavanje u Parizu, na École Nationale Supérieure des Beaux-Arts (1922-23). Povratkom u Beograd, 1923. godine počinje kao asistent i radni vijek će provesti na Arhitektonskom fakultetu kao docent-profesor, u akademskom poslu do kraja života. Pripada prvoj generaciji srpske Moderne. U Beogradu 1928. godine osniva grupu arhitekata GAMP, koja odlučno raskida sa akademskim istoricizmima. Objavlivanjem teksta "Stara i nova shvatanja" Zloković se energično obračunava sa eklektikom XIX vijeka čime zadobija popularnost desetina mladih arhitekata kojima postaje idejni vođa. Posjedovao je instinkt za preobražaj shvatanja arhitekture, aktuelno za novo vrijeme između dva rata.

Presudno je zaslužan za promjenu programa nastave Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, od eklektičko-klasicističke i srpsko-vizantijske ka arhitekturi Moderne. Ova prekretnica u programu fakulteta uticala je na novo oblikovanje urbanih prostora, na novi ukus i javnu

estetiku, na nove graditeljske tehnologije i sveukupnu društvenu svijest u čitavom regionu. Novodiplomirani arhitekti donosili su svojim sredinama sasvim nove arhitektonske ambijente.

Zloković je izradio oko sto sedamdeset projekata i osvojio oko šezdeset nagrada na arhitektonskim konkursima, najvećim dijelom u periodu između dva svjetska rata. Mnogi projekti mu nijesu izvedeni kao Učiteljska škola na Cetinju (1931); Gradski paviljon u Kotoru sa poslovnicom "Putnik" (1932).

Vila "Rivijera" u Herceg Novom (1934) je prvi primjer dupleks stanova u Crnoj Gori. Narodni dom u Bijeloj (1934) u novom rukopisu a Carinarnica u Kotoru, (1935) krajnje pročišćeno, uredno, sa fasadama od bijelih kamenih ploča, izrasta iz rive u kontrastu rustikalnih srednjovjekovnih bedema Kotora. Uspostavljena je nova arhitektonska likovnost u Boki Kotorskoj.

Najveći dobrotvor u istoriji Crne Gore **Vaso Ćuković** (1858-1933) Rišnjani u Americi, donator je (današnji iznos od 5 miliona dolara) bolnice u Risnu sa 350 kreveta. Zlokovićev projekat (1938), hrabar za to vrijeme, reprezent je Zlokovićeve nove arhitekture. Istovremeno

visoko je podigao bolnički standard nakon dotadašnjih austrougarskih bolnica.

M. Zloković obilazi bokeške barokne palate i crkve, analizira ih, pravi zabilješke sa komentarima, u maniru velikih graditelja, a pred Bogorodičnim hramom u Prčanju kaže da se objekat dosta razlikuje od projektovanog "da su i grijehili ali ne mnogo". Smatra da miješanjem različitih kultura sa tradicijom dobijaju se nove originalne forme. On bilježi mape na kojima nema

granica država nego strelice odakle dolaze kulturni uticaji: romanski sa zapada, Italija, Lombardija. Sa juga: Vizantija, Grčka. Vizantijski i muslimanski uticaji sa jugoistoka iz Male Azije.

Pokrenuo je 1931. godine pitanje izrade regulacionog plana Boke Kotorske i ukazao na problem nekontrolisanog širenja naselja u Boki. U Budvi je 1934. član komisije za podizanje spomenika **S. M. Ljubiši** i odredio je postavljanje spomen ploče na rodnoj kući.

U naučnom bavljenju Zlokovićem, dr arh. **Ljiljana Blagojević** ističe njegov višestruki identitet kao bazu njegovog širokog spektra arhitektonskog senzibiliteta.

Turističko naselje Mediteran u Ulcinju (1961) u koautorstvu sa sinom i kćerkom je među prvim hotelima većih kapaciteta u stilu Moderne u Crnoj Gori koji se na izvjestan način ustalio kao funkcionalni i estetski pravac u hotelskoj arhitekturi.

Za njega je arhitektura prevashodno srazmjera, proporcijski odnos geometrijskih oblika na načelima reda, mjere i harmonije. Iz takve arhitektonske misli, poslije rata (1945) Zloković razvija proporcijske dijagrame i modularne mreže u kojima treba da se kreće objekat.

Struktura objekta mora da teži ka uzvišenom redu produhovljenog geometrizma zasnovanog na funkcionalizmu. Istoričar arh. **Zoran Manević** pisao je da se radi o graditeljskom ritualu starih majstora koje je Zloković pokušao da racionalizuje.

Nekoliko Zlokovićevih projekata u Beogradu dobili su status kulturnog dobra: stambena zgrada u ulici Kralja Milutina (1926); sopstvena kuća na Neimaru (1927); Vila Šterić i Vila Pendić (1932), Upravna zgrada sa salonom i servisom FIAT-a na Autokomandi. Zgrada Univerzitetske dječije klinike (1933) u Beogradu predstavlja jedno od najznačajnijih primjera srpske arhitekture i označava početak perioda zrelog modernizma u Srbiji.

Pored brojnih akademskih predavanja u zemlji i inostranstvu, Zloković je autor desetina naučnih i stručnih radova iz oblasti arhitekture.

O Milanu Zlokoviću napisano je oko 80 tekstova, naučnih radova i knjiga.

Porodičnu graditeljsku tradiciju su nastavili sin, prof. dr **Đorđe Zloković**, član SANU, ćerka prof. dr arh. **Milica Mojović**, i unuk dr arh. **Đorđe Mojović**.

Iznenada u 67. godini napustio je ovaj svijet.

CRNOGORCI POD ASIMILACIONIM MALJEM

Tekst: Danilo Radojević

Početak decembra 1994. godine, dok je trajao brutalni rat u bivšoj Jugoslaviji, pjesnik i publicista Ljubeta Labović predložio je dr Danilu Radojeviću da sa njim napravi intervju o položaju Crne Gore i Crnogoraca u tome teškom trenutku. Danilo je prihvatio i razgovor je obavljen u njegovom stanu u Beogradu. Labović je, kako sâm svjedoči, intervju ponudio podgoričkom neđeljniku "Monitor", ali je urednik odbio da ga objavi jer, navodno, nije mogao da ga uklopi zbog dužine i brojnosti drugih priloga. A tada u Crnoj Gori oni koji su kritikovali aktuelnu realnost i ustajali u odbranu crnogorskog nacionalnog bića, gotovo da nijesu imali da objavljuju jer su glasila u atmosferi pritisaka ili ukidana ili preuzimana i pretvarana u velikosrpske medije. Uporan da omogući da se riječ Danilova čuje, Labović je bio prinuđen da uradi drugi, kratki intervju, koji se januara 1995. pojavio u "Monitoru". Tonski snimak razgovora ostao je sačuvan u dokumentaciji D. Radojevića i ovo je njegovo prvo objavljivanje.

Eksperiment pod nazivom "Jugoslavija" za Crnogorce još uvijek traje. U prvoj Jugoslaviji oni su ostali bez svoje suverene države. U drugoj je, mogli bismo tako reći, trajao privid crnogorske državnosti. I danas, u ovoj skraćenoj, trećoj tzv. Jugoslaviji, nastaloj u ratnim uslovima, slična je situacija, traje privid koji bi sada Crnogorce mogao skupo da košta.

Privid državnosti je očigledan, bilo da se radi o tzv. ekološkoj državi, kao nekakvom mamcu, šarenoj laži, bilo da je to igra koja je danas prisutna. Mi svi znamo da je crnogorski narod hegemonističkom politikom Beograda lišen toga pitanja. Za odbačanje crnogorskog suvereniteta koristi se i stara matrica da je to njemačko-vatikanska ideja. Velikosrpski propagatori kažu da bi, u slučaju vraćanja suvereniteta Crnoj Gori, u slijedećoj fazi došlo do latiniziranja i katoličenja Crnogoraca od čega su ih, po ovoj tezi, do sada čuvali Srbi. Ta tanka agitaciona nit zasniva se na neutemeljenoj tvrdnji da

crnogorski narod ne pripada slavenskoj grani direktno, već kroz širi srpski etnos. Iz ove cinične postavke, po kojoj su Crnogorci koji traže suverenitet riješeni da se liše i svoje slavenske orijentacije, izlazi da je za Crnogorce "bolje" da nestanu u obliku srbizacije. Propagirajući ovakve asimilatorske teze, oni se, naravno, suprotstavljaju borbi Crnogoraca za očuvanje svoga autohtonog narodnog bića, svoga jezika, kulture, svoje crkve i za afirmaciju svih svojih duhovnih vrijednosti.

Kao rezultat jedne takve hegemonističke politike i neprekidnog negiranja Crnogoraca događaju se i takvi nonsensi da su Crnogorci, pod uticajem takve jedne politike tj. "nauke", isključeni iz nekih naučnih publikacija, kao što je na primjer Enciklopedija Jugoslavije u izdanju Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, na što ste vi prvi ukazali još 1967. godine u beogradskim "Književnim novinama", da ukazujete na činjenicu da je u prvom izdanju ove Enciklopedije bila izostavljena odrednica o Crnogorcima.

Tačno ste rekli. To je rezultat nametanog stava o Crnogorcima koji su u srpskoj "nauci" bili tretirani na plemenskom nivou, kao jedna fluktantna masa koju, kako je Cvijić smatrao, treba asimilirati i učiniti je srpskom preko kulture. Naravno, nakon 1918. godine, došlo je na red i vojno-policijsko nasilje kao sredstvo asimilacije pa je sazrelo uvjerenje da je "crnogorsko pitanje" konačno riješeno. Ako to imamo u vidu, nije ništa čudno što je Crna Gora u prvom izdanju Enciklopedije Jugoslavije zastupljena veoma siromašno, a najbitnija jedinica – Crnogorci bila je izostavljena.

To je bio jedini slučaj da se prema jednom narodu u socijalističkoj Jugoslaviji tako postupi. Svi narodi su bili prisutni, dobili su adekvatan tretman, a Crnogoraca tamo nije bilo jer su oni tretirani u sklopu srpskog naroda, što je samo nastavak asimilatorske politike Beograda. To je mene izazvalo, te sam napisao tekst u kome sam ukazao na sve nedosljednosti u tom enciklopedijskom izdanju koje su rezultat političkog, a ne naučnog stava Srpske akademije i srpskih naučnih krugova kad su u pitanju Crnogorci. U drugom izdanju te Enciklopedije stanje je popravljeno i obrađena je jedinica Crnogorci,

može se reći da su prvi put potpunije prikazani njihova kultura i istorija.

U drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije objavljen je i vaš tekst o Crnogorsko-primorskoj mitropoliji koji je izazvao burna reagovanja u javnosti.

Taj tekst, koji se kao jedinica pojavio u *Enciklopediji Jugoslavije*, 1984. godine, izazvao je veliku buru u beogradskoj i ostaloj štampi. Napadan sam, naravno ne sa pozicija naučnih, nego je uvijek bila prisutna prosta negacija. Tu se javilo i mnogo crnogorskih potuđenika koji su videli u tome šansu da dokazuju svoju privrženost velikosrpskoj ideji, a oni su znali, jer im je dat mig iz srpske patrijaršije, da je to osobito značajno pitanje kad je riječ o crnogorskom narodu i njegovom identitetu. Alarm je uključen jer su sa najuglednijeg mjesta, dakle kroz *Enciklopediju Jugoslavije*, izbile u javnost činjenice koje je trebalo potpuno predati zaboravu, prekriti šutnjom podatak da je postojala crnogorska autokefalna crkva i da je ona do 1920. godine opstila sa svim priznatim autokefalnim crkvama u svijetu. Kroz crnogorsku autokefalnu crkvu i njenu duhovnost iskazivana je crnogorska istorija jer je crnogorska crkva imala osobit karakter, ona je odražavala borbenu etiku Crnogoraca, njeni mitropoliti i sveštenstvo išli su u borbu zajedno sa narodom, a često su bili i komandanti, čak do ministara vojnih, što sve govori o dubokoj utemeljenosti crnogorske pravoslavne crkve i njenoj neodvojivosti od bića crnogorskog naroda i njegove istorije. Gašenje CPC značilo je u stvari poništavanje najznačajnih stranica crnogorske istorije i sigurniji put Crnogoraca u asimilaciju i nestanak.

Obnova Crnogorske pravoslavne crkve upravo se oživljava u ovim vremenima, prvo kroz Odbor za obnovu autokefalnosti, a sada kroz Vjersku zajednicu pravoslavnih Crnogoraca.

Vama je poznato koliko svi mi koji se bavimo tim problemima doživljavamo otpora i negiranja jer je u Crnoj Gori instalirana crkva iz Srbije sa klerom srpskim i oni vide tu svoju šansu da preko crkve vrše posrbljavanje Crnogoraca onoliko koliko god to mogu. Oni se ne libe da budu praćeni i zaštitom razbojnika, oni se ne libe laži i raznih krivotvorenja, oni proglašavaju turske zidine iznad Ribnice u Podgorici Nemanjinim gradom i osveštavaju ih iako je u nauci poznato da tu ništa nije bilo prije turskoga utvrđenja. Ovaj lokalitet pretražen je i od strane Srpske akademije nauka kada je ta činjenica potvrđena, ali svejedno, SPC podziđuje propagandnu laž. Njeni jurišnici osveštavaju već osveštane crkve, iako su to crkve koje je podzao crnogorski narod. Tu povijesnu realnost meni je u pismu potvrdio i mitropolit Danilo

Dajković, da je takoreći svako crnogorsko selo željelo imati svoju crkvu, da su ih Crnogorci sami zidali i branili. Međutim, danas one nijesu u pošedu crnogorskog naroda. SPC svu tu imovinu prisvaja, crnogorske manastire spomenički devastira i pretvara u svoje ljetnjikovce, u svoja boravišta, u svoje propagandne centre, crnogorska kulturna mjesta koristi za pribiranje velikih sredstava, zemlju crnogorsku pretvara u svoja poljoprivredna dobra, srpski kaluđeri imaju tezge po crnogorskim pjacama, kao što je ona u Kotoru, itd. U pomenutom pismu mitropolit Dajković istakao je, očigledno osuđujući za to komunistički režim, da u Crnoj Gori nema žive crkve, a to znači da nema ni vjernika, ni sveštenika ni monaha, nego, kako kaže, moramo se poslužiti iz drugih sredina, iz drugih krajeva. Međutim, on nije htio da vidi još jedan bitan razlog zašto u crnogorskim hramovima nema vjernika, a nema ih jer oni bježe od crkve koja ih negira, ne prilaze amvonu s kojega se stalno ponavlja da crnogorski narod nije crnogorski nego srpski, oni tom amvonu ne vjeruju i zato ih u hramovima nema. A da u Crnoj Gori ima vjernika, najbolje je pokazalo djelovanje, u posljednje vrijeme, Odbora za obnovu autokefalne CPC, koji je hiljade Crnogoraca okupio oko svoga novog mitropolita Antonija Abramovića, izabranog na Zboru crnogorskog naroda. Međutim, težnja je i današnje vlasti u Crnoj Gori da ospori sve to. Oni su u jakoj sprezi sa crkvom iz Srbije i njima to odgovara jer su im izgleda ciljevi isti.

U svemu tome crkva Srbije je glavna ispostava velikosrpskog nacionalizma u Crnoj Gori i služi prije svega za asimilaciju i otimanje kulturnoistorijskog identiteta crnogorskom narodu?

Novoinstalirani mitropolit beogradske patrijaršije na Cetinju, Amfilohije Radović, čini i činiće sve da se suprotstavi nacionalnom osvješćivanju Crnogoraca i obnovi autokefalne CPC. Velikosrpski orijentisana "opozicija" sada traži vraćanje imovine srpskoj crkvi, dakle ne crnogorskoj nego srpskoj crkvi, da ona ojača ekonomski i da osnaži svoje pozicije, da joj se pokloni zemlja i čitavo sakralno kulturno-istorijsko blago crnogorsko. Dakle opet se sve radi protivu crnogorskog naroda. Oni kroz takvo djelovanje hoće da oduzmu Crnogorcima oko 650 crkava i manastira koje je crnogorski narod s mukom podizao i branio kroz stoljeća. Te objekte ukrašavali su domaći umjetnici, prepisivači su pisali i iluminirali crkvene knjige po manastirskim skriptorijumima, narod je njegovao svoje svece, čuvao i branio njihove mošti, prenosio ih na sigurna mjesta prilikom invazija, uvijek se starao o svim tim svojim vrijednostima koje je sâm odnjegovao. Još možemo dodati jednu činjenicu koja je

nesumnjiva, da te velikosrpske snage, djelujući i kroz instaliranu Srpsku pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori, nastoje da zavade crnogorski narod sa katoličkim svijetom i sa islamskim. Oni identifikuju religiju sa narodnošću, pa tako poistovjećuju katolike sa Hrvatima, huškajući Crnogorce na mržnju prema ovom bliskom narodu. U svakom slučaju oni žele da ponište onaj veliki duhovni kapital iz prošlosti koji je povezivao Crnogorce bez obzira koje su vjere. To je ono staro nasljeđe vjerske tolerancije koja je objedinjavala narod pa su svi zajedno išli u bojeve protivu neprijatelja, zajedno njegovali tradicije i imali čak zajedničke oltare u nekim crkvama. Najstariji živi trag te tradicije je zajedničko iznošenje krsta sv. Vladimira Dukljanskog na vrh planine Rumije. Sva ta tradicija smeta onima koji hoće da Crnogorce zavade između sebe i sa drugim narodima jer Crnogorci ne smiju, po toj propagandi, imati bilo kakve vanjske kulturne kontakte bez kontrole srpske, svaki kontakt mora da ide preko Beograda.

U historiografiji Crnogorcima se stalno oduzima dublja prošlost, skraćuje se njihova istorija, a negatori tvrde da je crnogorska nacija najnovija izmišljotina?

Mnogo je uglova i načina negiranja postojanja crnogorskog naroda. Kad je u pitanju skraćivanje njegove istorije, mogao bih dati neke naznake koje mi se čini da su bitne. Komunistička partija vodila je politiku koja nije do kraja bila u interesu crnogorskog naroda. Takvoj je politici, u stvari, smjer odredio Milovan Đilas. On se bavio i crnogorskim nacionalnim pitanjem i sa nivoa svojih saznanja izveo zaključak da je crnogorska nacija izašla iz krila srpskog naroda. Po toj tezi onda nije trebalo prepoznavati ni kulturu crnogorsku, ni jezik, ni crkvu, ni sve ostalo što jedan narod konstituiše i čini ga posebnim u porodici svjetskih naroda. Prisutna je i teza da Crnogorci postoje kao narod tek od 15. stoljeća, od doba Crnojevića, a javlja se i radikalno anticnogorska teza da su Crnogorce izmislili komunisti. Srpski istoričar Milorad Ekmečić, u jednom svome tekstu kaže da je crnogorsku naciju "stvorila Gaeta" i "otpor ujedinjenju" koji je uslijedio poslije 1918. godine. Sve su te teze polovične, netačne i ne baziraju se na naučnim istraživanjima. Sa druge strane, novija saznanja, koja su rezultat kritičkog pristupa povijesnim činjenicama, pokazuju da su Crnogorci autohton narod čiji su slavenski preci došli iz Polablija i donijeli otud mnoge toponime u svojoj svijesti i po njima dali imena novim mjestima koja su naselili u rimskoj provinciji Prevalis, kasnije Duklji. Mi danas i preko tih toponomastičkih relikata u jeziku, jer jezik je osobita konzerva, znamo da su Crnogorci autohton narod nastao asimilacijom doseljenih

Slavena sa zatečenim stanovništvom, romaniziranim Ilirima, Romanima, i dr. Dakle, na tlu današnje Crne Gore stvoren je novi dukljanski etnički amalgam i on je uspio da se uspostavi kao narod i kao suverena država još 1042. godine, nakon barske, odnosno Tuđemilske bitke, kada su Dukljani, preci Crnogoraca, uspjeli da poraze veliku bizantijsku vojsku, o čemu govore sami bizantijski izvori. Dakle, ta naša dukljanska povijest mnogima smeta, a da bi ukinuli jedan narod vi treba prvo da mu ukinete feudalnu istoriju, da mu otmete ili zaboravom prekrijete postojanje te starije istorije koja je u temeljima njegovog bića. Negatori zato nastoje da crnogorsku povijest skrate za cijelu feudalnu epohu da bi Crnogorci postali lak plijen, ali to naravno ne može poći nikome do kraja za rukom jer mlade generacije sve više saznaju, sve više uče o svojoj prošlosti.

Pomenuli ste Komunističku partiju koja je sa pozicije vlasti diktirala ideološki smjer. Izgleda da je njena odgovornost presudna što je takav odnos prema Crnoj Gori i Crnogorcima u historiografiji ostao dominantan?

Kad je u pitanju djelovanje Komunističke partije u odnosu na crnogorsko nacionalno pitanje, treba reći ponešto osnovno što, čini mi se, osvjetljava taj politički kurs. KP Crne Gore bila je u svemu internacionalistička između dva rata. Ona se zanosila tim krupnim zadacima što je nekako odgovaralo i mentalitetu crnogorskom. Jadni položaj pokorenog crnogorskog naroda u to vrijeme sigurno je podsticao na borbu za socijalne promjene i komunisti su težili da crnogorski narod oslobode tih okova. Međutim, činjenica je da je u Komunističkoj partiji u Crnoj Gori, pa naravno i među komunistima van Crne Gore, bilo mnogo onih koji su u suštini bili unitarno i prosrpski opredijeljeni. Nije čudno što u svojim *Memoarima* Milovan Đilas na jednom mjestu kaže da su komunisti dobro učinili 1942. godine u Crnoj Gori kad su na sve odgovorne funkcije postavili one Crnogorce koji su završili škole u Beogradu. Preko toga se osećao jedan prosrpski kurs u politici KP Crne Gore. To je, paralelno, bio i onaj proruski kurs u SSSR-u: ići na to da sva glavna mjesta i pozicije imaju Rusi, odnosno ovamo da imaju Srbi ili prosrpski kadrovi, pa je u neku ruku po toj šemi stvorena i Jugoslavija. Srbija je dobila i dvije autonomne pokrajine što ni jedna druga republika nije dobila, isto kao što je Ruska federacija dobila mnoštvo onih oblasti i republika koje su u njenome sastavu.

U vrijeme kad je Crnoj Gori to bilo najpotrebnije, da se počnu razvijati njene kulturne i naučne institucije, vi ste bili inkriminirani od strane tadašnjih komunističkih struktura i bili ste, između ostalog, zabranjivani u časopisima i publikacijama, imali ste puno problema,

jednom riječju bili ste pod represijom. Da li su tome bili uzroci samo ovi o kojima govorite ili je tu bilo i nekih konkretnih povoda?

U stvari sa Crnom Gorom i crnogorskim narodom vođena je jedna dvostrana politika. Podsetio bih na riječi Šekspirove u *Magbetu*, da jedan pijani vojnik kaže: "Alkohol sa ljubavlju igra dvostranika, izazove želju a ne da se izvrši". Isto tako crnogorski narod dobio je formalno svoja nacionalna prava, ali je zapravo priječeno svako suštinsko nacionalno ispoljavanje i konstituisanje crnogorske kulture. Tako je došlo do gašenja, pedesetih godina 20. vijeka, svih institucija koje su već bile osnovane poslije rata. To razidivanje Crne Gore trajalo je dvije decenije pa je konstituisanje ponovo počelo 70-tih godina. Ali otpori su bili jaki, neprekidno je trajala pojačana pažnja iz Beograda kako se to kreće u Crnoj Gori, do koje mjere je formirana crnogorska nacionalna svijest, pa su vlasti počele obuzdavati ili stavljati na indeks sve one koji su, radeći na afirmaciji crnogorske kulture i tradicije, po njihovom sudu izlazili izvan ideoloških okvira. Najzad, 1989. godine, objavljena je tzv. *Bijela knjiga* Centralnog komiteta SK Crne Gore, lista proskribovanih djelatnika u kulturi koja je nastala 1972. godine. Na njoj su se, u prvoj grupi kažnjenih, našla imena osmorice ljudi kojima treba strogo zabraniti svako objavljivanje i javno istupanje, a to su: Pavle Mijović, Matija Bečković, Radoje Radojević, Miodrag Bulatović, Vojislav Nikčević, Vasilije Kalezić, Danilo Radojević i Pavle Ivić. Kao što vidite tu su pomiješani autori koji su na potpuno suprotnim pozicijama. Uz one koji se bore za afirmaciju crnogorske kulture, na spisku su se našli i njeni negatori sa velikosrpskih pozicija. Na istome spisku su Pavle Ivić i Pavle Mijović. To je tipično za metode Saveza komunista koji je udario političke šamare i jednima i drugima, ostajući u lažnoj sredini iz koje treba "suzbijati ekstreme", a zapravo iz te "sredine" suzbijan je razvoj crnogorske kulture i buđenje nacionalne svijesti. Ko je sa te liste zaista bio proskribovan pokazalo je vrijeme jer su nosioci velikosrpske ideje nagrađivani i postajali akademici. Anticrnogorsko djelovanje najbolje se pokazalo kada je rađeno na podizanju mauzoleja Njegošu. Ta provokacija, koju je nehotično učinjela crnogorska vlast, izazvala je snažne otpore, posebno Srpske pravoslavne crkve, koji su jasno pokazali do kojih dimenzija je Crna Gora trebala da bude pod prismotrom Beograda, da ne smije podići ni spomenik svome velikanu. Ironija je htjela da je Njegoševa nagrada data u ruke Dobrici Ćosiću, kreatoru *Memoranduma* SANU, čovjeku koji je novčani iznos nagrade javno namijenio za rušenje mauzoleja. Takav cinični nonsens nepoznat je u kulturnoj istoriji

svijeta, da dobitnik nagrade daje svoju nagradu da se sruši spomenik pjesniku čiju nagradu dobija.

Da li pučistička promjena vlasti u Crnoj Gori, 1989. godine, nosi sa sobom i neke nama nepoznate smjerove. Pod novim režimom, koji sebe deklarira da je demokratski, odmah je publikovana ta "Bijela knjiga" bivšeg režima o kojoj govorite?

Nova garnitura, koja je na vlast u Crnoj Gori dovedena s ulice, 1989. godine, po instrukcijama iz Beograda, zapravo je instalirana po planu i sa ciljem da smisao avnojske republike Crne Gore tiho neutralizira i poništi. Zato se počela odmah igrati demokratije, a da bi ocrnila predašnju vlast dala je da se objavi ta *Bijela knjiga*. Međutim, danas, u ovim ratnim uslovima, faktički postoji još bjelja knjiga za sve one koji se bore za suverenu Crnu Goru i crnogorski nacionalni identitet. Imate u Crnoj Gori jedno do kraja teško stanje, sve kulturne institucije u rukama su velikosrpski orijentisanih ljudi, kod angažovanja novih kadrova nije se išlo po znanju i kvalifikacijama nego po ideološkoj orijentaciji, itd.

Kako Crnogoci svoju prebogatu istoriju pokušavaju da pretvore u jednu iluziju o praznini?

To je prava tema kad su u pitanju ne samo ove generacije Crnogoraca, nego i prošle generacije, jer sećanje nikada nije sigurno, nikada nije potpuno, blijedi i iščezava, vrijeme ga odnosi. A da bi bila praćena istorija jednog naroda, taj narod treba da ima svoje institucije koje rade na tome, koje savremenim kritičkim metodama sabiraju i valorizuju podatke o kulturnom razvitku, o istorijskom putu. Međutim, crnogorska istoriografija u 19. vijeku bila je još pod jakim uticajem romantičarske istoriografije ispunjene mitskim sadržajima, nije se otrgla kao što se to počela otrzati istoriografija zapadnog svijeta. Kao primjer tih legendarija koje potiru ono što je stvarno, bacaju ga u senku i dovode u sumnju ono istinito, možemo navesti jednu legendu koju je neki duhoviti, vjerovatno Cetinjanin, ispričao u kavani, tako da je ona dospjela i do crnogorskog historičara Đorđija Popovića koji je prije sto godina zabilježio u vrlo ozbiljnom tonu. U toj legendi se kaže da je grupa Crnogoraca, Njeguša, dospjela u tursku vojsku i da je, kad je trebalo ratovati protivu Abisinaca, odustala od boja i predala se Abisincima, te da je od tih Njeguša postala dinastija, inače stara nekoliko milenijuma, abisinska dinastija Negusi. Zamislite, ta legenda je čak poslužila između dva rata jednome crnogorskome historičaru da javno podupre italijanski imperijalni fašizam, kada je Musolini napao Abisiniju. On se pozvao na legendu tvrdeći da Italija ima pravo na Abisiniju jer je italijanska kraljica Jelena od Njeguša, a ta njeguška loza je, dakle, tvorac i dinastije

abisinske Negusi, pa da ona preko toga ima pravo da bude abisinska carica.

Neprekidna borba Crnogoraca za slobodu i pravdu nije bila moguća bez razvijenih etičkih postulata.

Tačno tako. Tokom svoje istorije Crnogorci su bili prisiljeni da vode neprekidnu borbu za opstanak, "da liju svoju krv za svoju slobodu", što nam govore izvori iz ranijih stoljeća, pa razumije se, da bi mogli voditi tu borbu, ona je bila nezamisliva bez odgovarajućih čvrstih etičkih postulata. I Crnogorci su, u svojoj dugoj viševjekovnoj borbi, stvarali visoke etičke principe kojih su se pridržavali. Oni koji ih se nijesu pridržavali jednostavno su izopštavani iz društva, ili su tretirani na način kako su zasluživali. Bilo je jako teško braniti dostojanstvo svakog pojedinca i društva u cjelini, to je značilo biti stalno uspravan i vječito spreman na lična lišavanja, često na lišavanja od svih zadovoljstava zbog nekakvih viših principa. Razumije se, ta borba za ljudsko dostojanstvo i slobodan kolektiv bila je praćena i poetskom riječju. Talentovani stvaraoci znali su da tu borbu uobliče u adekvatne poetske redove, bilo da se radi o primorskim crnogorskim piscima, bilo da se radi o našim stvaraocima u deseteračkoj formi, često su to bili visoki uzleti. Najljepšu riječ, koja spaja crnogorsku etiku i crnogorsku borbu, nalazimo u djelu Petra I Petrovića Njegoša, ili Svetoga Petra Cetinjskoga, koji je u svojim *Poslanicama* (pismima) umio da osobitim stilom, na uzvišen način i podignutim tonom, uspostavi uvijek kontakt sa svojim narodom, da ga uputi šta da čini, da mu ukaže na slabosti i da mu, kada je to nužno, pokaže put borbe kao jedini izlaz. Tražio je slogu i jedinstvo i unutrašnje prečišćavanje, on je Crnogorce gonio na stalnu katarsu. To je najviši domet koji može postići jedan vladar, a to je postizao Petar I svojim poetskim uzletima. On je svoje riječi odmjeravao prema slušaocima, trudio se da budu što prijemčivije, da dođu do srca svakog Crnogorca. Zato je i birao metafore, da ih najsnažnije uzbudi i povede. I bio je svjestan da se njegov glas čuje, jer da oni nijesu mogli primati te njegove visoke riječi, on ih ne bi ni izgovarao, sigurno ne bi htio da ostanu nijeme, da završe u prazno.

Čini mi se da u ovom trenutku, u stvari, mogu da primijetim da je ponekad istorija zahvaljujući zaboravu tamna. Ali ponekad i naša stvarnost može biti još tamnija pa bih predložio da iz ovog finog hoda kroz nabore crnogorske istorije i etike pronađemo odgovor da li su Crnogorci, gajeći te principe o kojima govorite, potvrdili sebe kao jedinstven narod ili ostaju trajno podijeljeni do nepostojanja, po želji hegemonog centra?

Crnogorci su njegovali etičke principe što ih je jedino i

moglo održati, to je bila i duhovna hrana. Prema tome, oni ne bi ni opstali na tome turbulentnom tlu da nijesu uspostavljali tu duhovnu vertikalnu i gajili međusobne odnose koji su ih objedinjavali u borbi. U pokušaju da negiraju tu činjenicu, neki historičari, robujući ideološkom konceptu, vrlo tendenciozno uvijek ističu međusobne čarke crnogorskih plemena i na taj način hoće da istaknu ono što građanska srpska historiografija želi, da Crnogorci kao cjelina i ne postoje, da su isparcelizirani na zavađena plemena, te da su zato nekonstituisan narod. Naprotiv, crnogorsko pleme bilo je jedna vrsta administrativne jedinice u tradicionalnom društvenom uređenju koju je forsirao i turski osvajač na okupiranim dijelovima zemlje da bi izazivao podjele, a Crnogorci su se uvijek duhovno prožimali i ostvarivali kao cjelina koliko je to u određenim istorijskim okolnostima bilo moguće. Pjesme koje su pjevali u jednom kraju pjevane su i u drugome, leleci koji su se čuli u jednom kraju, čuli su se u drugome, dakle, spajala ih je zajednička kultura, zajedničke bitke, zajednički interesi na tome tlu. Jednom riječju, Crnogorci postoje kao konstituisan narod još od vremena Duklje. Otuda i njihov izvanredni odnos sa svojim katoličkim sunarodnicima iz Primorja jer ih je vezivala zajednička istorija, zajednička borba protivu Turaka, zajednički otpor.

Međutim, neprijatelji egzistencije crnogorskog naroda ne miruju?

I danas, kao i ranije, te negatorske snage uporno rade. One su institucionalno organizovane, plaća ih država da tako rade. To su naročito instituti Srpske akademije nauka i umjetnosti. Dobar primjer njihovog odnosa prema Crnogorcima i njihovom nacionalnom biću je tretman crnogorskog jezika. Oni su iscrpno i veoma dobro obradili taj jezik jer im je potreban kao bogat izvor iz koga leksički i semantički dograđuju srpski jezik, ali to su učinili po govorima. U tijem projektima Crnogorci su iscijepani na "plemena", posebno su obrađeni crnogorski krajevi, uz detaljan prikaz jezičke strukture, vokabulara i lokalnih govornih odlika. Međutim, oni nikada ne dopuštaju da postoji crnogorski jezik, smišljeno odbijaju da ga prepoznaju kao cjelinu. Postoje govori, ali ne i jedinstveni jezik, iako se govori gotovo potpuno preklapaju. To oni uporno čine jer u njihovom imperijalnom projektu Crnogorca nema, pa tako nema ni jezika crnogorskog koji mora ostati nepriznat, a bez priznatoga jezika ni jedan narod nema budućnosti. Svaki narod kome uzmete jezik, uzmete mu dušu. Crnogorski jezik razdvajati, komadati na uskočki govor, na drobnjački govor i ne znam kakav drugi, a ne dopuštati da se tretira kao cjelina, kao jedan korpus, kao jedan organizam

koji je živio i stvaran kroz milenijume, to je naravno vannaučni pristup koji zapravo nema nikakve veze sa naukom. Adekvatan odgovor na asimilaciju i kulturocid koji se sprovodi nad Crnogorcima kroz tzv. "nauku", mogu dati samo razvijene crnogorske institucije koje bi se kritički bavile ovim pitanjima.

Nedavno je Skupština Crnogorskog PEN centra usvojila Promemoriju o ugroženosti crnogorske kulture, naroda i države, a na principima Povelje i Rezolucije Međunarodnog PEN-a? Da li znate kakva je reakcija?

Nije mi poznato da li je bilo reakcije. U svakom slučaju Promemorija će doći u ruke svih PEN centara u svijetu i međunarodnih institucija koje će iz nje čuti jedan glas u veoma tragičnom trenutku crnogorske povijesti, u trenutku kada je crnogorska kultura i crnogorsko biće na najperfidniji način ugroženo jer treba smišljeno i mirnijem putem izvršiti eutanaziju nad crnogorskim narodom. Mirnijem putem, da se ne bi ponovila 1918. godina i krvoproliće, jer velikosrpski ideolozi znadu da bi tako Crnu Goru konačno izgubili, sila bi izazvala otpor koji bi postao novi putokaz Crnogorcima, kapital za stvaranje novog jedinstva. Zato oni hoće mirnijem putem da utope crnogorski narod u srpski, crnogorski jezik, crnogorsku kulturu u srpsku, istoriju crnogorsku u srpsku istoriju, kao što je to već učinjeno i u posljednjem izdanju tzv. *Istorije Srba*. Sve ovo što se sada zbiva, sva ova izmanipulisanost i povijesno posrnuće Crne Gore, dugo je pripremano iz imperijalnog centra i kroz tzv. "naučne" publikacije, bilo da se radi o jeziku, istoriji i svim segmentima kulture i života crnogorskog naroda koji je ovaj novi udar na svoje postojanje dočekao potpuno nespričan.

Rekao bih da je taj pritisak koji ste istakli sada veoma usavršen kad je u pitanju asimilacija crnogorskog naroda. Hegemoni centar razvio je sofisticirane metode kojima uspješno vara i manipuliše, tako da jedan dio Crnogoraca pristaje na sopstveni nestanak kao da je to neki uzvišen i plemenit cilj.

Metode su raznovrsne i taj centar ih stalno usavršava. Jednim dijelom one se sastoje od kreiranja i plasiranja raznih vrsta istorijskih falsifikata. Počnimo recimo od toga da i najistaknutiji srpski historičari, svaki put kada interpretiraju izvore u kojima se pominju *Slaveni* ili *Sklavi*, taj etnonim prevode sa – *Srbi*, pa i kad se on odnosi na Crnogorce i crnogorski populat u prošlosti, oni ga zamjenjuju sa – *Srbi*, što je povijesna neistina i nedopustiv akt u nauci jer tako nastaje kriva slika koja zavodi generacije. Falsifikata toga tipa ima mnoštvo i o tome bi mogli da pišemo tomome iz raznih oblasti i raznih domena. Osim što ih stalno smišljaju, asimilacione

metode Srbi i preuzimaju od drugih, recimo od Rusa, pa čak i od Grka s kojima su sada navodno veliki prijatelji. Mi znamo da je oslobodilački pokret Grčke s početka 19. vijeka, tzv. "Heterija" sebi postavilo za cilj da obnovi veliku grčku državu, da vrati široke granice nekadašnjeg Bizanta ili imperije Aleksandra Makedonskog. Grci su isto tako propagirali da će je jedan grčki grob, tu je i grčka zemlja. Oni su forsirali i sintagmu "Velika Grčka" (*Megale Ellas*), što je bio naziv za antičke grčke kolonije u južnoj Italiji, kao što ovi forsiraju sintagmu "Velika Srbija". Sa tom parolom o "Velikoj Grčkoj" Grci su pošli u rat i 1920. godine protivu Turske, da bi maloazijski dio kooptirali. Međutim, poslije četiri godine ratovanja, 1924. godine, Grci su bili poraženi i morali su da se vrate u svoje granice. Posljedica toga rata bila je da su se stotine hiljada Grka iz Male Azije preselile u Grčku. To je bio rezultat. Isto tako Srbi se napajaju od Rusa, čija je politika imala značajnog uticaja i u formiranju imperijalne terminologije. Rusi su, na primjer, Ukrajince nazvali *Malorusima*, a Ukrajinu *Malorusijom*. Varijantu toga termina možemo prepoznati i u Vojvodini gdje ukrajinska manjina ima naziv *Rusini*. Velikoruski ideolozi variraju etnonim *Rus*, pa je tako nastao i etnonim *Rosijanjin*, koji u stvari znači – Rus. Međutim, oni su smislili i riječ *Rusak* koja znači najšire Rus, zapravo odnosi se na one što postaju Rusi ili hoće da budu Rusi. Adekvatno tome, Srbi forsiraju termine *Srbijanci* i *Srbi*, na čemu je između dva rata naročito insistirao Dušan Nedeljković. Po ovome modelu etnonim *Srbi* pokriva sve one za koje se smatra da su Srbi po pravoslavlju ili po kojoj drugoj osnovi bez obzira da živjeli, dok je za građane Srbije smišljen termin *Srbijanci*. Zato danas neki srpski historičari prebačaju Karađorđu što je stvorio usku, malu državu Srbiju, a nije težio da granicama pokrije tzv. "srpstvo". U svojoj propagandi velikosrpski planeri su najprije u zamišljenu veliku srpsku državu uključivali Bugare i Bugarsku. Međutim, poslije Berlinskog kongresa Bugarska je morala otpasti, ali je zato ostala Makedonija i drugi krajevi. Oni su čak i kartirali svoje imperijalne aspiracije pa su u mape, koje su korišćene i u srpskim školama, unosili novu montiranu etno-terminologiju, dodajući etnonimima južnoslavenskih naroda etnonim *Srbi*: *Srbobugari*, *Srbohrvati*, *Srbomaćedonci*. Za sve pravoslavne južne Slavene montiran je i naziv *Slavenosrbi*. Dakle ti su termini bili sastavljeni od po dva etnonima, od kojih je jedan uvijek bio – *Srbi*. Na sličan način oni prisvajaju crnogorsko jezičko nasljeđe kroz montirani naziv *srpsko-slovenski jezik*, koji se odnosi na tzv. "srpsku" redakciju crkveno-slovenskog jezika. Tijem nazivom obuhvatili su, kao najstariju, zetsku (crnogorsku), redakciju, itd. To su te megalomanske ideje i

imperijalni prohtjevi koji i danas u raznim oblicima traju. *Očigledno da metode asimilacije i širenje velikosrpske ideje imaju duboke korijene u istorijskim procesima i to ne samo prema Crnoj Gori, nego i prema drugim područjima na Balkanu?*

To se naročito vidi u ovom ratu u Bosni. Velikosrpski propagatori od 19. vijeka forsirali su u Bosni vjersku pripadnost kao etnički identitet, da bi podijelili bosanski narod i onemogućili njegovo konstituisanje. Na taj način oni su tamo uspjeli stvoriti "srpski" politički narod. Tako su izazvali veliko krvoproliće koje nema granica. Kad su u pitanju Crnogorci i Crna Gora, ta velikodržavna imperijalna politika uvijek je imala posebne metode i pokušavala je na razne načine da Crnu Goru dezintegriše i da je kooptira u zamišljenu "veliku Srbiju". Jedan od tih metoda je i model primijenjen u Bosni. Treba iskoristiti okupaciono prisustvo Srpske pravoslavne crkve na crnogorskom tlu da ona, kao asimilacioni malj, konačno formira "srpski" politički narod od dijela Crnogoraca iz pravoslavnog kruga. Počeci te politike prema Crnoj Gori su takođe u 19. vijeku, kada je to rađeno vrlo vješto preko srpskih agenata koji su upućivani na Cetinje. Oni su tamo primani u službu, uređivali su listove, organizovali prosvjetu, bili čak i ministri u velikom broju. Ti tzv. *izvanjci* djelovali su po zadatku na forsiranju tzv. "srpstva" i na pripremi kooptiranja Crne Gore, radeći tako na realizaciji srpskog političkog programa *Načertanija*. Infiltracija "srpstva" u svijesti Crnogoraca obavljena je perfidno, podilazilo im se, poturana im je epska opsesija da su "cvijet srpstva", da su "nad-Srbi", da su "srpski Spartanci". To, naravno, tijekom izvanjcima nije bilo teško činjeti, nijesu se ošćali uniženima što su Crnogorcima laskali nudeći im rasno prvijenstvo u "srpstvu", jer su tom propagandom stvarali osnovu za njihovu asimilaciju. U toj opsesiji i danas mnogi Crnogorci žive, ponavljaju iluziju da oni vladaju Srbima, a zapravo pristaju na asimilaciju. Oni nabrajaju sve one Crnogorce koji su djelovali u srpskome miljeu i koji su tu postigli nekakav uspjeh kao primjer da tijekom putem treba i drugi da pođu. To propagiranje odlazaka iz svoje zemlje u "metropolu", da se tamo dokazuje "superiornost" u "srpstvu", u stvari je jedan oblik zrele provincijalne svijesti koja od Crnogoraca pravi sluge za račun srpske imperijalne politike. Te propagandne metode su mogle da prođu u Crnoj Gori zahvaljujući aspiracijama kralja Nikole koji je Crnogorce, zbog njihove tradicije, u jednom smislu smatrao nadnarodom, ali on nije mogao predvidjeti da će ta njegova politika imati katastrofalne posljedice i po njegov tron i po crnogorski narod. Živio je u zabludi da radi za dobro svoga naroda, za njegovu

budućnost, a praktično je radio protivu njegovih interesa i protivu interesa dinastije Petrović-Njegoš. Tako da su ti izvanjci i ta njihova propaganda nalazili oslonac kod kralja Nikole, on je tu propagandu odobravao, finansirao i u njoj učestvovao i tako postao i danas uporište potuđenih Crnogoraca koji ponavljaju njegove izgovorene riječi, uzimajući ih kao dokument da su Crnogorci dio srpskog naroda.

Tu bi se mogla dodati i jedna srpska ideologizacija Njegoša.

U tom smislu Srbi su i Njegoševo literarno djelo svodili na politički manifest, svodili su ga na najnižu vrstu literature koja ispoljava samo mržnju prema Turcima. Dakle Njegoševo djelo bilo je u političkoj upotrebi neprekidno. Tako recimo, za vrijeme Prvog svjetskog rata, 1917. godine, oni štampaju *Gorski vijenac* u Ženevi, kao djelo koje treba da posluži za ratnu propagandu. Kao primjer ovog degradiranja Njegoševe misli do agitacionog štiva može poslužiti "tumačenje" dva stiha koji su stalno korišćeni u političke svrhe: *Što se ne hće u lance vezati, / to se zbježa u ove planine*. Njegoš je ovde mislio na sklanjanje Crnogoraca iz Zetske ravnice ispred turske invazije jer se ti stihovi odnose na period Crnojevića, tako da je riječ o povlačenju naroda put Lovćena i Cetinja. To dokumentuje i Stefan Mitrov Ljubiša u svojoj jednoj noveli. Međutim, tim stihovima se u "tumačenju" agitatora daje sasvim drugo značenje, ono mitsko i romantičarsko o preseljavanju s Kosova u Crnu Goru srpskih vitezova. To je negirao i jedan velikosrbin, iguman Cetinjskog manastira Nićifor Dučić koji je docnije postao jedan od glavnih propagatora Garašaninova *Načertanija*, u svojoj knjizi o Crnoj Gori. On je valjano objasnio da se ti Njegoševi stihovi ne mogu odnositi na drugo osim na preseljavanje naroda ispred Turaka iz Zetske ravnice. Ali politička propaganda ne vidi činjenice, ona vidi samo svoj cilj.

Kao rezultat svih tih metoda i te propagande je i ovo do čega je u stvari danas stigao srpski narod.

Da, položaj srpskog naroda danas je ponižavajući jer se u njegovo ime i pod parolom "svi Srbi u jednoj državi", vodi brutalan osvajački rat koji traje, rat koji ima iracionalni cilj – stvaranje etnički čiste "velike Srbije". Planeri i izvođači ovog prljavog rata pokušavaju taj cilj pravdati "objašnjenjem" da je Srbija trijumfovala vojnički 1918. godine, ali da je istovremeno poražena idejom *jugoslavenstva*, što, kako kažu, potvrđuje i činjenica da tadašnja nova država nije nazvana *Srbija*. To isto ponovilo se i nakon 1945. godine, kada je ponovo formirana Jugoslavija u čije su granice ušli i narodi koje oni nijesu mogli asimilirati. Misao o povijesnoj nepravdi

i zakinitosti srpskog naroda začeta je u krilu Srpske pravoslavne crkve, kada je vladika Nikolaj Velimirović, 1935. godine, osuđivao Dušana Nemanjića što je stvorio imperiju i time pripremio propast otadžbini, tj. narodnoj državi. Jer, ako se, kako on kaže, stvori država dokle mač može dosegnuti, onda ona prestaje biti narodna i postaje imperija koja mora propasti. To je mišljenje Nikolaj iznio nakon one velike prevare koju su učinili srpski delegati na Pariškoj konferenciji 1919, kada su svijetu obznaneli da u nastajućoj državi, Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, živi samo jedan troimeni narod. Dakle, Nikolaj je, u stvari, iznio sumnju u opstojnost te države ako ona nije formirana kao narodna, a nju nije stvorio ni srpski mač, nego prevara i smiješani interesi velikih sila. Kada se govori o izjednačavanju pravoslavlja, odnosno od tridesetih godina 20. vijeka "svetosavlja", sa srpskim narodom, ne treba gubiti iz vida da u srži velikosrpskog imperijalnog programa stoji širi etnički koncept Dositeja Obradovića, koji je docnije naročito populariziran kroz tekst Vuka Karadžića "Srbi svi i svuda", a prema kome su pripadnici sva tri zakona, kako je on govorio, odnosno sve tri vjere – Srbi. Međutim, kada se taj koncept pokazao kao nerealan, Karadžić je predložio da pravoslavlje bude osnova za idenifikaciju srpskog naroda. Tu je i odgovor zašto oni danas vode rat za granice dokle doseže pravoslavlje, jer misle da one tako mogu trajno biti osigurane srpskoj državi, a to su granice jurisdikcije Pečke patrijaršije iz vremena najdubljeg prodora Turske imperije na Balkan. Dakle, ne od Knina do Vladivostoka, ali makar od Knina do Vidina. Potrebno je uočiti i smisao ciničnog žaljenja, koje se sada može čuti iz njihovih krugova, što je 1918. godine silom poništena crnogorska država, kultura i tradicija. Tim žaljenjem želi se umanjiti sve snažnija osuda barbarskoga akta iz 1918, ali ono ide samo do mjere da je trebalo ostaviti privid crnogorske države i kulture u okviru "saborne", "svesrpske" i "svetosavske" države. Riječ je dakle o "lukavstvu uma" koji kritikuje brutalne metode jer su kontraproduktivne i traži da se, zbog trajanja procesa asimilacije, privremeno ostave da traju jedno vrijeme "varijante" "srpske" kulture, a i države dok se "prirodno" i "demokratski" ne pogase ujedinjenjem.

Crna Gora je u svojoj teškoj, ali hrabroj i blistavoj istoriji doživljavala stalno uspone i padove na putu borbe za poredak pravde. Međutim danas je u Crnoj Gori crnogorski narod unižen i obespravljen. Moglo bi se reći da je jedan istorijski krug na ovim prostorima tragično zatvoren. Kako sada, na početku jednog novog istorijskog ciklusa, vidite sudbinu Crne Gore?

Sadašnje stanje u Crnoj Gori možemo zaista označiti kao duboko tragično. Crnogorski narod je doveden pred katastrofu potpunog iščeznuća, tako da nije lako govoriti o budućnosti. Agresivnom propagandom koja ne prestaje, Crnogorci su uspjeli da zavade sa drugim narodima, svrstali su ih u svoje frontove, načinili su od mnogih Crnogoraca svoje poslušnike. Ako tako gledamo Crnu Goru, onda nam se čini da ona nema budućnosti. Ali nije to tako, nikad nije tako i neće biti tako. U Crnoj Gori se podiže jedna mlada Crna Gora, svjesna Crna Gora. U Crnoj Gori se podiže jedna Crna Gora koja će opet biti na ponos ovih prostora, ona će se povezati sa svijetom i svoje duhovne vrijednosti pokazati i ona će opet izaći na široke svjetske prostore. Taj put će sigurno biti težak, pun iskušenja i dug jer te snage koje su do sada radile protiv interesa Crne Gore i dovodile je u teške situacije kao što je ova, one ne miruju i uvijek će biti spremne da obuzdavaju svaki pokušaj konstituisanja suverene Crne Gore kao i nacionalno osvješćenje crnogorskog naroda. Ali to je nezaustavljiv proces, dio Crnogoraca već je došao do saznanja o svome biću i svojim vrijednostima, tako da su oni duboko povrijeđeni što im se osporava i kultura i jezik i crkva, što se svrstavaju u tuđe frontove. To je onaj agens koji će Crnogorce siliti da traže put koji će ih opet svrstati u jedan korpus, bez obzira na ma kakve unutrašnje podjele. Dakle mnogi će se vratiti svome biću, mnogi će doći do saznanja da je jedini put opstanka na svome tlu – afirmacija svojih vrijednosti, uvažavajući i akceptirajući vrijednosti drugih. Pitanje opstanka jednog naroda ne možemo svoditi na trenutne odnose. Na kraju krajeva, ni jedan narod nije moguće potpuno uništiti. On će, ako nikako drukčije, egzistirati arheološki. Vi ne možete danas poništiti činjenicu da su Etrurci postojali i da su elementi njihove kulture ugrađeni u evropsko nasljeđe. Prema tome, svi oni koji se zanose da mogu potpuno poništiti jedan narod, oni sami sebe zavaravaju i prave od sebe zločince, prave od sebe istorijske monstrume. Crnogorski narod će imati jedan svoj put razvoja koji neće moći više niko prešeci bez obzira na sve prepreke, zastoje ili nazadovanja. Primjera radi, srpski imperijalisti smatrali su, tokom tzv. bijelog terora nakon 1918, da će kroz zločin, nasilničkim metodom, uspjeti da ponište u Crnogorcima svaki osećaj dostojanstva i da će ih tako poništiti kao narod. Oni su se tada čak i uvjerali da su posao posvršavali. Međutim, godine 1941, ustanak crnogorskog naroda njih je zaprepastio. I ne samo njih, već i čitavu porobljenu Evropu.

Razgovor sa dr Danilom Radojevićem, koji je, decembra 1994. godine, u Danilovom stanu u Beogradu vodio crnogorski pjesnik i novinar Ljubeta Labović.

FENOMEN CRNOGORSKOG ANTICRNOGORSTVA

Tekst: Borislav Jovanović

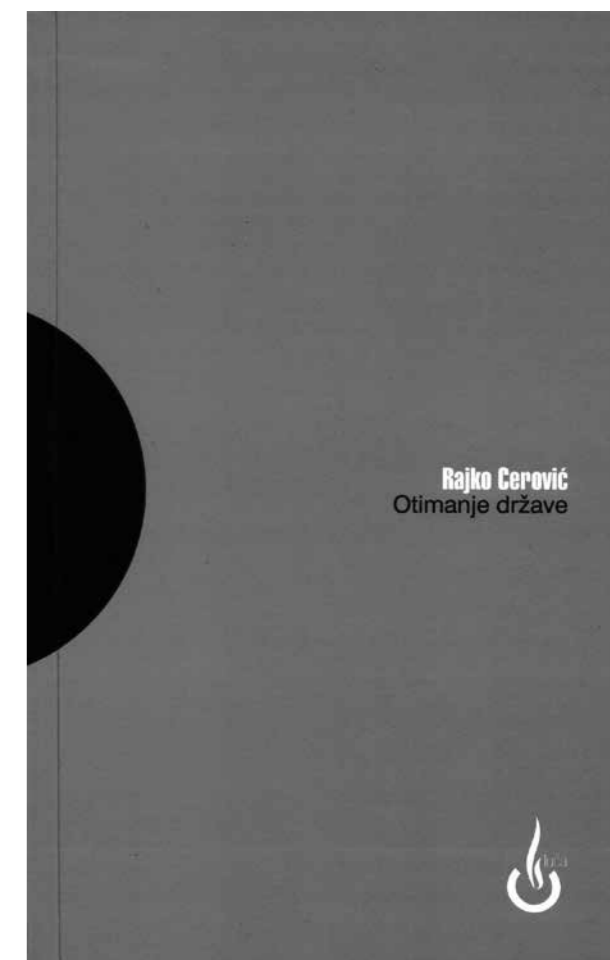
Povodom knjige Rajka Cerovića autor se bavi dilemama: Zašto Crnogorci neće svoju državu? Zašto Crnogorci neće da budu Crnogorci? Zašto se odriču svega što je njihova lična istorijska, identitetska svojina? Zašto prodaju svoje lične i kolektivne svetinje, a sve to znajući da se odriču svog izvornog, nacionalnog bića?

Nedavno izašla knjiga Rajka Cerovića *Otimanje države* u izdanju Nacionalne zajednice Crnogoraca u Zagrebu, koja sadrži sedamdeset odabranih tekstova – kolumni i ogleđa, bila mi je povod da se zabavim apsurdima crnogorske samonegacije, odnosno, nasrtajima velikosrpske neukročene goropadi prema Crnoj Gori.

Cerović je komitovao i komituje svojim publicističkim tekstovima, ali i ne samo njima, od prvih dana naslućivanja (ne)izvjesnosti sudbine Crne Gore početkom devedesetih godina. Njegovi prvi komitski radovi počeli su antibirokratskom, odnosno, anticrnogorskom revolucijom i nijesu prestajali do ovog trenutka koji je još dramatičniji za opstanak crnogorskog državnog i identiteskog faktograflja. Nije ostao dužan ni litijaškom pohodu na Crnu Goru.

Iako pisani iz dnevno-političkih povoda, iako već jednom čitani, tekstovi sabrani u ovoj knjizi nadilaze svoju prolaznost i pretvaraju se u cjelovit odraz jednog vremena. Cerović je svojim stilom i otvorenim dijalogom i polemikom artikulisao sva pitanja crnogorskog nacionalnog čvorišta. Ova vrsta publicistike, njen duh i agonálnost, je ugrađena u živo meso faktografske, polemične i eruditske, crnogorske historiografije. Ovde je sve direktno, počev od naslova teksta do njegovog kraja.

Cerovićev glas pobune protiv velikosrpske ideologije i kukavnog, ponižavajućeg, crnogorskog anticrnogorstva uvijek je bio tu da klikne na sve laži tekuće i stopedesetogodišnje ideje koja hoće svim silama od Crnogoraca da napravi Srbe znajući pritom da su Crnogorci posebniji i kao narod i kao nacija od njih samih. To je samo nastavak mitološkog Kosovskog zavjeta kao da Crnogorci nemaju istinski, svoj, zavjet koji je zasnovan na milenijumskoj borbi. Ako je iko spasio pravoslavlje to su Crnogorci koji-

ma se srpska vjera potura kao kukavičje jaje. Svebilo riješeno kad ne bi bilo ni Crnogoraca, ni Crne Gore, ni crnogorske istorije ni crnogorskog jezika ni autokefalne crnogorske pravoslavne crkve. Početkom prošlog vijeka Jovan Skerlić je govorio u Srpskom parlamentu nazivajući svoju domovinu *Zemljom zbežalih*, da Srbije nema, "da bi Srbije tek trebalo da bude, te da će to postati kad bude kulturna i kad svojim seljacima ponudi neke modernije uslove života".

Faktor domaće kolaboracije

Knjiga *Otimanje države* je, upravo, zasnovana na dokumentovanoj analizi i ukazivanju na sveukupnu neodrživost velikosrpske posesivnosti prema Crnoj Gori. U tom pogledu ona je i velika istorijska čitanka. Pogotovo za neupućene. Paralelno sa tim ona je i velika sinteza, živa

hronika, istorijskih, državnih, identitetskih, nacionalnih dešavanja, svih crnogorskih uzdizanja i padova, vezanih za nastojanje velikosrpskog nacionalizma da još jednom, krajem dvadesetog i početkom ovog vijeka, uništi Crnu Goru i sve što je crnogorsko. Cerović ne šteti, svakako, ni faktor domaće kolaboracije. Ako bi se tražio zajednički, suštinski imenitelj ove knjige, onda je to ono što stoji u njenom naslovu – *Otimanje države*. I nije, naravno, riječ o nekakvom teorijskom diskursu na ovu temu već o konkretnom, permanentnom otimanju jedne države od druge, odnosno, nastojanju Srbije da Crnu Goru pretvori u sopstvenu teritoriju. Te da svojim velikosrpsvom razori i prošlost i savremenost crnogorskog naroda i crnogorske nacije. Radeći to sa uvjerenjem da će stalnim ponavljanjem falsifikata i stvaranjem velike izdaje u samoj Crnoj Gori, kad-tad ostvariti svoje osvajačko-nemanjičke strategije.

U tekstu *Sve crnogorska krivice* pisanom 2005. Cerović kaže: "U vrijeme Jugoslavije Srbima su bili krivi Hrvati, Slovenci, Muslimani, Albanci, naravno, i Crnogorci ukoliko su bili svjesni svog subjektiviteta. Nije im bilo nimalo pravo ni makedonsko postojanje, da bi se danas sva dugo njegovana negativna energija ove vrste usmjerila samo na Crnogorce. Na koga bi drugo kad su definitivno svi ostali pobjegli od njih..."

U tekstu *Daleko od razuma* iz 2015. Cerović konstatuje: "Velika je drskost pa naravno i neodgovornost osoba koje osporavaju Crnoj Gori ulazak u NATO alijansu".

U tekstu *Otvoreno pismo delegaciji crnogorskih Srba koji su bili kod Vučića* Cerović pita: "Tako vam Boga, o čemu ste to tamo pričali? Da li o tome da vam je položaj u Crnoj Gori do te mjere neizdrživ da vas biju na svakom koraku? Jeste li pričali da kao Srbi u Crnoj Gori ne možete otvoriti račun u banci, ili da vam ne daju da plaćate porez? Jeste li im rekli da svoju decu ne možete upisivati u škole, ili da vam ne daju da se molite Bogu u crnogorskim hramovima, koji su, bar do sada, bili samo srpski i samo za vas? Jesu li vam zabranjivali da svoj jezik nazivate srpskim iako ste kod Vučića govorili crnogorskim jezikom, koji se u odnosu na prisutne Srbe, primjećivao i sa kilometra udaljenosti?"

Iz teksta *Neće svoju državu* (2022) citiramo: "Zbog čega dio Crnogoraca koji baštine viševjekovnu državnost tako strasno, dosljedno i samoubilački neće sopstvenu državu – pitanje je na koje će dugo pokušavati da nađu odgovor ne samo domaći sociolozi, psiholozi, etnopsiholozi, ili stručnjaci koji se bave studijom mentaliteta već i dobar dio pismenih ljudi najraznovrsnijih struka i usmjerenja... Crnogorsko petnaestogodišnje natezanje u vezi sa sopstvenim državnim statusom jednostavno je neobjašnjivo iole učenom, dakle, civilizovanom čovjeku!"

Apsurd nad apsurdima

No, dodajmo, zapravo, formalizujmo, ovom Cerovićevom očajanju, ovom apsurdu nad svim mogućim i nemogućim apsurdima, i natuknicu da bi, u stvari, trebalo osnovati posebnu naučnu, multidisciplinarnu instituciju koja bi se bavila ovom problematikom. Ovom velikom, fatalnom, "crnom rupom" Crnogoraca i njihovom zakovanošću za nekakvu tamo *Obećanu zemlju*. Za njihovo gaženje njih samih u ime opstanka velikosrpsva. Narodski bi se reklo – za njihovu zamuzenost, sa svim patologijama koje to, ne samo mogu da budu, već i jesu. I ta naučna institucija bi trebalo da bude u stalnom zasijedanju! Tu ne pomaže ni autoritet svoje nadaleko poznate istorije niti autoritet velikih predaka.

Vratimo se ovim povodom i Njegošu. Prije skoro dvjesto godina on reče: "Kršna i siromašna Crna Gora ne haje ni za Nemanje ni za Murate ni za Bunaparte, oni biše i preminuše, i mač svoj o Crnogorce opitaše Crnogorski mač đekoji opitaše pa nestaše, a Crna Gora ostade do vijeka i strašnoga suda u svojoj volji i slobodi." Nije ni pretpostavljao da će doći vrijeme kada će Crna Gora nestajati kao što je to bilo početkom prošlog vijeka i i da joj se priprema nešto isto početkom 21. vijeka. Sve bi to možda mogao povjerovati kada su u pitanju osvajači ali ne bi da se to oba puta dešava od strane naše slovenske, bliske, braće. To ne bi mogao proturiti kroz glavu. Čak i kad bi kao razlog tome bila njegovo samilosno obraćanje *Pomoz Bože jadnijem Srbima* imajući u vidu njihovo dugotrajno ropstvo pod Osmanskim carstvom. Možda bi se u svojoj velikoj mucu pozvao na svoju iz kamena izvađenu opomenu "U pamet se braćo, Crnogorci!... Je li javlje od sna smućenije..."

Jeste, Pjesniče sveukupne Crnogorske svobodijade! U Rusiju si tri puta odio, od muke i nevolje. I svaki put rizikujući da se od tuda nikad ne vratiš. Možda zbog istog onog zbog čega je tvom stricu, Petru kojeg proglasi za sveca, prijećeno Sibirom. Boreći se za oslobođenje svih južnoslovenskih naroda sanjajući o njihovoj zajedničkoj državi u kojoj Crnu Goru nijesi nikad mogao zamisliti kao nečiju prćiju. Kao što te danas predstavljaju kao srbstvujušćeg pjesnika i vladara – a sve radi lakšeg zatiranja Crne Gore.

Sad je glavni problem opstajanja Crne Gore i Crnogoraca to što Crnogorci neće da budu Crnogorci. I to što Crnogorci neće svoju državu. *Al je đavo, ali su mađiije...* Oni to rade ne znajući što rade – prilažu je na oltar njenog brisanja kao što su to već jednom uradili. Tako se u okrilju crnogorstva rodilo anticrnogorstvo kao najveći neprijatelj Crne Gore.

ZAPISANO JE

DEO XVII.

Tekst: Branko Borilović

U ovom broju donosimo vam 17-i nastavak zapisa o Crnoj Gori i Crnogorcima u štampi i publikacijama koje bira Branislav Borilović.

Da je vladika Danilo izabran za skenderijskog mitropolita 1697 a 1700. godine posvećen je za arhijereja pod patrijarhom Arsenijem Čarnojeviem u Sečuju. Iz date "sindelije" saznajemo da se skenderijska eparhija sastoji od ovih mjesta i krajeva: "Crne Gore, pleme Grbalj, Paštrovići, Krtole, Luštica, grad Bar, grd Skadar, grad Ulcinj, grad Podgorica, Žabljak, pleme Zeta, Kuči, Vasojevići, Bratonožići, Piperi, Bjelopavlići".

Luburić, Andrija; Perović, Špiro M.: *Porijeklo i prošlost dinastije Petrović, Beograd, 1940, str. 10*

Da je u Hercegovini, Crnoj Gori i Boki Kotorskoj običaj "kad se nevjesta dovede u kuću prve dvije tri večeri leži s njome đever, koji je obično brat mladoženje ili rođak, ali se ne svukuje, nego onako što svi obučeni; pa poslije jednu ili dvije noći spava s njom zaova ili jetrva; pa kada svekrva zabilježi dan u koji hoće ona da joj sin leži s njom, onda ona onu večer leži s njom, pa okolo dvije tri ure noći, pošto čuje da joj je nevjesta zaspala, polako se digne onako u tmuši pa polako probudi sina, te ga pošlje kod nevjeste, blagoslovi ga da mu bog da s njom sreću i lijepoga muškog poroda, a on mater poljubi u ruku i otide te polako uz nju leže. Obično su dani zabilježeni u neđelju večer, u četvrtak -dobar početak, u utorak – dobrotvornik". U drugim slučajevima je bilo "po brdima u Hercegovini i u Morači, u Crnoj Gori, prođe i po po godine dokle mladoženja uliči priliku da prvi put obleže sa svojom ženom do savršēja, a tomu su glavni uzroci što su kuće pozemljuše, to jest bez tavana i bez odaje, pa u svakoj ima svake večeri čeljadi gdje spavaju".

Đorđević, Tihomir R.: *"Tovijine noći" u našem narodu, Zagreb, 1933, str. 6*

Da su "Ivan – Begovinu nekad sačinjavala i primorska mjesta: Stanišići, Brajići, Obori, Grbalj i Maine što su ih Mlečići politički prisvojili pomjerajući svoju političku

granicu zavađajući Bokelje i Crnogorce a naročito pleme Paštroviće sa plemenom Crmničanima".

Perović, Danilo Tunguz: *Crna Gora i Hercegovina, Kotor, 1935, str. 23*

Da su Mlečići shvatili da primorski gubernaduri nemaju uticaj na staru Crnu Goru zato su promijenili gubernadurstvo na Čevu na kuću Vukotića "poslije izvjesnog vremena Vukotići su promijenili sa Radonjićima sa Njeguša gubernadurstvo za serdarstvo sa pridom od 100 cekina".

Perović, Danilo Tunguz: *Crna Gora i Hercegovina, Kotor, 1935, str. 23*

Da su 1855. godine prenešeni u Budvu posmrtni ostaci Stjepana Mitrovog Ljubiše koji je preminuo 11. novembra 1878. godine u Beču. Njegovi posmrtni ostaci su poslije 7 godina prenešeni u njegovo rodno mjesto. Tim povodom održana je u Budvi komemoracija. Sa skupa je izvještavao Glas Boke koji je zabilježio: "Okol sanduka bili su predstavnici bokeljskih opština, nošena su 22 vijenca. Odmah iza skrinje idahu dva vrlo zgodna momka u narodnom odelu obučena, od kojih jedan nosaše na srebrnom tanjiru Pokojnikove ordene, a drugi lovor – vijenac i knjigu pozlatom vezanu, za njima sva pokojnikova svojta..."

Glas Boke, br. 93, 1934, str. 3

Da je Vuk Stefanović Karadžić 14. marta 1847. godine uputio Njegošu pismo u kojem između ostalog stoji: "gledajte da mi skupite srbulja što je moguće više. Što mi ih više sakupite to ćete mi veću radost učinite, a i ja ću se starati na svaki način učinim vama što povoljno". (Srbulje su rukopisne ili štampane knjige od početka 5 vijeka do prve polovine 18 vijeka. Poznato je da su stare srbulje sa prostora Crne Gore sakupljali Vuk Popovčić sa Cetinja i Vuk Vrčević iz Risna a onda ih slali u Beč Vuku Karadžiću koji ih je dalje prodavao i od tih novaca

živio u Beč, prim. a).

Boka: veliki ilustrirani kalendar za prostu 1914. Kotor, 1914, str. 54mjestu

Da je 1909. godine na Cetinju u Bogdanovom kraju podignuta na "zdravom i podesnom" mjestu zgrada zatvora. Bila je to prizemna zgrada sa manjim prozorima i rešetkama na njima, koja je služila zatvorskoj funkciji sve do 1966. godine". U ovom zatvoru u doba okupacije 1941 – 1944 tamnovali su poznati rodoljubi poput Vukašina Markovića (crnogorski revolucionar, učesnik Oktobarske i Kineske revolucije, Lenjinov prijatelj, prim.a), general jugoslovenske armije Koste Nađa, itd. Iz ovog zatvora na gubilište izvedeni su i revolucionari Gojko Kruška, Vojo Ražnatović i mnogi drugi.

Martinović, Dušan J.: Tuga feniksa, Cetinje, 1997, str. 121 - 124

Da je Drago Jokov sa Njegša u boju na Grahovcu 1858. godine zarobio jednog turčina po imenu Ibrahim Rumeljski. Crnogorcima je bilo začudo da ga Drago nije odmah pogubio a još veće čudo im je bilo kada su saznali da ga je poveo sa sobom pravo u svoju kuću. U domu

Dragovom Ibrahim je proveo pune tri godine. Slagali su se kao braća ne vodeći računa ko je koje vjere. Poslije tri godine Ibrahim je u dogovoru sa Dragom otputovao sa Njeguša za Rumeliju. (Rumelija je ime koje se do 15. v. koristilo u Osmanskom carstvu a označavao je njegov zapadni -balkanski dio, u odnosu na istočni -anadolski dio, prim. a). Ova dva junaka svoje prijateljstvo, iako udaljeni jedan od drugog, održavali su redovno i to preko slanja darova. "Drago Ibra'imu u Rumeliju a Ibra'im Dragu u Crnu Goru". Tako je bilo sve dok ih smrt nije razdvojila.

Popović, Marko Miljanov: Primjeri čojstva i junaštva, Titograd, 1966, str. 65

Da je stoinaš, crnogorski junak i pjesnik Savo Matov Martinović zabilježio u svojim memoarima kako su Crnogorci pred najezdom Turaka prenijeli 26. januara 1853. godine mošti sv. Vasilija iz manastira Ostrog do Čeklića. U tekstu kaže "Mi digosmo sveca i sve njegove zaklade i Ostrog ostavimo. Arhimandrit sa slugama pođe u Čekliće u Matanoviće; 70 goveda povedoše čobani njegovi i 700 brava š njima na Bukovicu, na Njeguše. Ja samočetvrti nosim sveca, tj. serdar Pero Matanović, vojvoda Đuro Matanović i Mićun Gvozdrenović i donijesmo ga u Čekliće". (Mošti su istog dana donešene na Cetinje đe su pohranjene u Cetinjskom manastiru, prim. a).

Martinović, Dušan J.: Savo Matov Martinović (1806-1896) život i stvaralaštvo, Cetinje, 1996, str. 38

Da je Savo Matov Martinović bio dugo godina saradnik Vuka Stefanovića Karadžića na prikupljanju narodnih umotvorina. Savo i Vuk su se upoznali u Zadru, đe se Savo sklonio poslije izgnanstva iz Crne Gore. Samo za Zbirku narodnih pjesama (knj. IV do IX) Savo mu je velikodušno poklonio (izdeklamovao) više od 16. 178 stihova.

Martinović, Dušan J.: Savo Matov Martinović (1806-1896) život i stvaralaštvo, Cetinje, 1996, str. 84

Da su 4. septembra 1936. godine Boku i Cetinje posjetili Vojvoda i Vojvotkinja od Kenta. Poslije Cavtata đe su odsjeli, Visoki Gosti su posjetili Kotor čije ljepote su ih očarale. Visoki Gosti su bili "zadivljeni čarobnom rasvjetom" Kotora. Poslije Kotora Visoki Gosti su se uputili ka Cetinju. Sa najviše tačke na lovcenskim serpentinama Vojvoda i Vojvotkinja su posmatrali velišanstveni bokeljski fjord đe su načinjeli više snimaka. Na Cetinju su

ih dočekali predstavnici vojnih i civilnih vlasti. Visoki Gosti posjetili su cetinjske znamenitosti prvenstveno nekadašnji dvor, Reljef Zetske banovine i stari manastir. Posebno su ih zainteresovali mnogi predmeti "od velike historijske vrijenosti, izloženi i dvoru-muzeju". Na putu ka Budvi najprije su zastali na Brajiće đe su sa Piramine posmatrali Miločer, Sveti Stevan, Budvu i njihove lijepe plaže". Budvu su posjetili na kratko, razgledali su grad i vratili se u Kotor.

Glas Boke, list za privredne i prosvjetna pitanja. God, V, broj. 1936, str. 1

Da se u manastiru sv. Trojica kod Pljevalja čuva "pozlaćena arhiepiskopska štaka sv. Save i čivot u kome je počivalo njegovo tijelo".

Jovović, Dušan M.: O razvoju turizma u Crnoj Gori i Južnom primorju, Kotor, 1939, str. 12-13

Da je u Div Vrh u izlazio car i kralj biv. Austro Ugarske monarhije Franc Josif. Na Vrh se duže zadržao đe je uživao "u raznošenju lijepog pogleda". O tome svjedoči spomen ploča sa slovima izrezanim na njemačkom jeziku.

Jovović, Dušan D.: O razvoju turizma u Crnoj Gori i Južnom primorju, Kotor, 1939, str. 15

Da je njemački pisac dr Gustav Raš u svojim putopisima još 1874. godine za Crmnicu rekao da je "zemlja sunca u kojoj bi svaka kuća bila po svom položaju vila kakvog Krezusa (posljednji kralj antičke Lidije. Rođen je oko 595. p.n.e. a vladao je od 560 do 546 p. n. e. prim. a) ili Lukana (rimski pjesnik, rođen: 3. novembra 39. n.e. u Kordobi, Španija- umro: 30. aprila 65. n.e. Rim, Italija, prim. a)". Dalje kaže kad bi "on bio knez Crne Gore ne bi bila prestonica na cetinjskoj visoravni nego u Crmnici zemlji sunca".

Jovović, Dušan D.: O razvoju turizma u Crnoj Gori i Južnom primorju, Kotor, 1939, str. 17

Da mnogi Crnogorci nijesu lijepo govorili i pisali o Njegošu i dinastiji Petrović je poznata stvar. Među njima je i Rade Turov Plamenac. On je u svojim memoarima zapisao: "Vladika Rade je bio jako sebičan, vjeroloman; pun zavisti i mržnje. Radio je sve po svojoj volji. Nije se naslanjao na svoj arhijerejski san kome se posvetio. On ga je upotrebljavao samo u svoju sebičnost. Bio je

čovjek širokoga filozovskoga razuma, ali ga je, nažalost, zaplijenio Mikijaveli sa njegovim "Vladaocem". Od zloga oca rađu se još gora deca".

Plamenac, Rade Turov: Memoari, Podgorica, 1997, str. 476

Da su građani Cetinja sakupljali dobrovoljne priloge za podizanje spomenika Gunduliću u Dubrovniku. U tekstu su navedena imena darodavaca među kojim se sa najvećim prilogom od 100 fiorina izdvojio knjaz Danilo.

Clas Crnogorca, Cetinje, br. 4, 23. I 1893, str. 4

Da je u pauzi zasijedanja britanskog parlamenta jedan član parlamenta ručao sa Gledstonom (1809-1898, britanski političar, četiri puta biran za premijera, prim. a). Poslije ručka znatizeljni parlamentarci su ga pitali o čemu su razgovarali. Ne malo su bili iznenađeni kada su čuli da su razgovarali o Crnoj Gori: "Premijer prosto ne može da se nahvali te zemlje i da dade dovoljno toplo izraza kako se divi narodu crnogorskom. Kažem vam, cijelio je veče govorio samo o njima".

Glas Crnogorca, Cetinje, broj, 38, 18. septembar 1893, str, 4

Da je zadarska Iskra (književno politički list, izlazio od 1884 do 1894. godine, prim. a) donijela vijest o smrti francuskog muzičara Limnandera. U tekstu se kaže "Ovih dana umro je u Parizu baron Armand Limnander de Nieuwenhove, francuski kompozitor, koji je prije više nego 40 godina potražio siže svojoj radnji u životu Crnogoraca".

Glas Crnogorca, Cetinje, 19. septembar, 1892, str. 152

Da je četnički komandant Pavle Đurišić dobio od strane "Vrhovne komande njemačkih oružanih snaga naročito priznanje za svoje vojničke vrline, te je odlikovan od Firera ordenom Željeznog krsta". Prethodno ga je "general Nedić promaknuo u čin potpukovnika i povjerio mu dužnost pomoćnika komandanta Dobrovoljačkog korpusa".

Lovćen, Cetinje, 11. oktobar 1944, str. 2

Da je M. Dragović u raspravi o poturčenjacima u Crnoj Gori zapisao da je Staniša, sin Ivana Crnojevića otišao u Skadar i predao se namjesniku carevom. Namjesnik je

Stanišu srdačno primio i saslušao njegove zahtjeve i dao mu na upravljanje "svekoliku Zetu ama da se poturči". Pošto je primio darove on se i poturčio zajedno da svim Crnogorcima koji su sa njim došli u Skadar. Poturčeni Crnogorci su se ubrzo vratili među svojom braćom ali u turskom zakonu "koji im je toliko omilio, da su oni u njemu ne samo živjeli i pomrli, nego i djeci ga svojoj nametnuli...".

Dragović, Marko: Poturčenjaci u Crnoj Gori, Cetinje, 1931, str.3-4

Da je Milorad Medaković u svojoj istoriji zapisao da je 1450. godine "neki Selim vezir, prozvani Balaban Bostandzibaša na vjeroloman način na Čemovsko polje pobijedio vojsku Ivana Crnojevića. Tu je Ivan izgubio dva rođena brata, od kojih je Đurađ poginuo, a mlađi Petar poturčio. Taj isti Petar je po zapovijedi Selimana 1522. godine napao na "svoje otešestvo i svoju braću". Tim činom je dokazao vjernost turskoj državi.

Dragović, Marko: Poturčenjaci u Crnoj Gori, Cetinje, 1931, str. 4

Da je 1498. godine novembra mjeseca Đurđe Crnojević tražio dopuštanje, da pođe kod gospodina Konstantina Arnita ili Komina, svoga ujaka, koji je brat njegove majke u Monfero, i dopušteno mu je. (Monfero- opština u Comarca of Ezme u provinciji Korunja u autonomnoj zajednici Galicija u sjeverozapadnoj Španiji, prim.).

Dragović, Marko: Poturčenjaci u Crnoj Gori, Cetinje, 1931, str. 8

Da su Mlečani imali u Crnoj Gori svoje plaćenike. Jedan od tih je bio i Vukosav Vučetin sa Cetinja koji je prvi javio kotorskom izvarednom providuru Ericu vijest da je razrušen Cetinjski manastir. Ericu saopštava podatke koje je dobio od svog strica koji je otišao "u gotovo već razrušeni manastir" da je zatekao velike materijalne i ljudske gubitke. Po njegovom kazivanju u manastiru od posljedica postavljenog laguma od strane Mlečana stradalo je oko 300 turaka i da je vidio preko 137 iskopanih rupa. U grobovima su zakopavali po više poginulih.

Dragović, Marko: Poturčenjaci u Crnoj Gori, Cetinje, 1931, str. 17-18

Da je Marko Dragović u svojoj raspravi o poturčenjacima u Crnoj Gori dao jedan sjajan zapis o Cetinju i cetinjskoj rijeci na str. 20-23.

(Zapis nijesmo u mogućnosti integralno prenijeti iz tehničkih razloga, prim. a).

Da se u zaostavštini dr Pera Šoća koja se nalazi u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore "Đurđe Crnojević" na Cetinju nalazi bilješka Gruja Uskokovića vezana za period burne crnogorske istorije osamnaestih godina 20 vijeka. Uskoković je u svojim bilješkama zapisao i ovo: "Za pripremanje i napad na Cetinje i Nikšić, najveću krivicu snosi đeneral Janko Vukotić i Mitar Martinović". Autor dalje piše da se poslije Jankovog povratka iz internacije vratio u svoje selo u Čevo da je počeo da piše "sitne" knjige serdarima i kapetanima da se diže narod na oružje. Uskoković dalje kaže "Jedno od takvih pisama vidio sam kod Nikole Simova Perutovića iz Markovine, u kojem kaže: Nikola Perutoviću oficiru čete da osvaneš na Mulinovo počivalo, javi se Krstu Popoviću, da ćeš primiti despoziciju".

U potpisu komandant crnogorske vojske Janko Vukotić.

Njegove namjere je prozrela Čevska omladina pa mu je poručila: "mani se Janko toga posla, nemoj da se iskolju Katunjani i ostala crnogorska plemena, jer ćeš za sve to ti snositi odgovornost, a mi smo se rešili da na smrt i život branimo odluke Velike narodne Skupštine, a sa nama je i Mitar u kojega se ti nadaš, te je vaša namjera potpuno propala, a ti si sa Mitrom kriv i za onu sramnu kapitulaciju Crnogorske vojske 1915. godine pa te opominjemo kako svoga plemenika, da se maneš toga posla, i noćas pođeš sa nama na Cetinje, a ako nećeš mi ćemo se postarat da ti onemogućimo dalje komandovanjem zelenašima (vjеровatno da je tu postojala i smrtna pretnja)". Ove prijete su očito Janka pokolebale te je na kraju pristao i ušao u Cetinje. Bio je prisutan na pregovorima u Bajice pa mu je narod vidjevši ga zavikao "da si izdajniče, do juče si bio s nama a sad si se preda' ka kukavica".

Sličnu sudbina doživio je i Mitar Martinović po povratku iz internacije. O njemu takođe piše Uskoković. Kaže da je Mitar po povratku počeo oko sebe da skuplja rođake i prijatelje sa namjerom da ih ubjedi u nelegalnost Podgoričke skupštine. Zapis kaže da je "nagovorio svoga rođaka, barjaktara Sava Martinovića, da dođe u vezu sa Talijanima koji su već prešli na našu Dalmatinsku obalu, da bi od njih dobio pomoć, da bi mogli uspostaviti vlast i poništiti odluke narodne skupštine u Podgorici a pošto mu to nije uspjelo, počeo je da stvara planove za oružani napad na Cetinje i preko istoga rođaka staje u vezu sa Milutinom Vučinićem i Milom Đukanovićem i drugim

nezadovoljnicima. Kad je vidio da od njegovog plana nema ništa "prišao je nama, dockan, napad je počeo, proliva se bratska krv."

Za objavu ova dva podatka zahvalan sam mojem plemeniku Ivanu Martinoviću koji živi u Londonu a koje mi je istražujući građu u prostorijam CNB na Cetinju iste savio na uvid.

Da je vlasnik čuvene tvornice šivaćih mašina Franklin M. Singer posjetio Kotor. Obišao je grad i katedralu Sv. Tripuna. Sa puno lijepih utisaka je napustio grad i Boku i otišao svojom jahtom "Haria" za Dubrovnik.

Glas Boke, 1935, br. 145, str. 2

Da je od Andrije Jovičevića autor udžbenika o "Poznavanju i njegovanju čovječjeg tijela" traženo da "prije se knjiga izda, prethodno donese izvore kojih se držao pri sastavljanju iste".

(Očito da su postojala stroga izdavačka pravila koja nijesu dozvoljavala štampanja knjiga koje nijesu prošle provjeru Komisije za štampanje udžbenika. Tako je Komisija odbila da štampa zemljopis za III raz. osn. škola od Đ. Popovića i J. Roganovića pošto Komisija nije nikakvim svojim zaključkom riješila ni odobrila da se isti štampa, prim. a).

Martinović, Dušan; Marković, Marko: Crnogorski udžbenici 1836-1981, Titograd, 1982, str. 16-17

Da je mađarski publicista, historičar i bibliograf Josif Bajza govoreći o Crnoj Gori rekao "Ako mi dopustimo Srbiji i njenim saučesnicima da unište suverenitet Crne Gore, mi time učvršćujemo svaku ruku koja bi uništavala svjetski mir".

Bajza, Jozef: Crnogorsko pitanje, Podgorica, 2001, str. 57

Da je veliki prijatelj Crne Gore Vitni Voren (američki arhitekta i putopisac) u svojoj knjizi "Crna Gora zločin Mirovne konferencije" (kod nas je ovaj tekst prvi put publikovan u Monitoru. Priređivač teksta bila je moja malenkost) izjavio: "Ako pustimo Srbiju i njene saučesnike da konačno dotuku ranjenu suverenost Crne Gore, mi jačamo svaku ruku koja udara na bezbjednost svijeta. Ako dopustimo da balkanska laž prođe kao istina, potkopaćemo temelje sobstvene slobode".

Monitor, Podgorica, god. III, broj 112, 1992, str. 44

Da je poznati cetinjski i crnogorski likovni umjetnik Luka Lagator 19. jula 1997. u sklopu budvanskog festivala "Grad teatra" izveo svojevrsni performans pod nazivom "Sizifov put". Naime, on je iz Budve sve do vrha Lovćena gurao kocku tešku oko 18 kilograma preko 55 kilometara. Bio je to svojevrsni poduhvat kakav nije zabilježen ni u Ginisovoj knjizi rekorda. Poslije 13 sati garanja kocke uz lovćenske vrleti, Lagator je sa samog vrha Lovćena odnosno Jezerskog vrha (1657 metara) kocku predao surovom lovćenskom masivu.

Montena-faks, srijeda, 23. jul 1997 godine.

Da je u beogradskom "Delu" pop Miloš Velimirović boraveći 1872. godine u Crnoj Gori iscrpno opisao život ljudi sa obala Skadarskog jezera. Posebno je lijepo opisao floru i faunu jezera.

Kaže da je ukljeva (saraga) poznata i drugim narodima kao Italijanima i Njemcima. Ova riba se najviše lovi na potezu od Rijeke Crnojević do Krnjičke luke. Posebno je izdašan lov od polovine septembra do marta. Autor takođe opisuje postupak pripreme ribe za sušenje pa saopštava da se riba najviše drži u ulju dva dana. Kaže da na 10 kilograma sarage ide 1 kg. soli, zatim se suše tri dana i to na dimu u naročite sušnice. Po njegovom opisu u jezeru se još love pastrmke kojih ima i do 50 kg., krapova, takođe do 50 kg. klenova do 10 kg., jegulja do 6 kg., skakavica do 4 kg., skobalja do 2 kg., čefe do 2 kg.

Autor iscrpno daje podatke da su najviša staništa koje od ovih vrsta riba i da se najviše izlovljavaju. Dalje kaže da se u narodu govori "kad su koze dobre i ugojene, onda su i ribe dobre i ugojene; a kad koze ne valjaju, onda ni ribe ne valjaju". Takođe iscrpno govori i alatima - spravama koje ljudi koriste za lov na jezeru.

Delo, list za nauku, književnost i društveni život, Beograd, 1894, str. 435

Da je pomenuti pop Velimirović u svojoj knjizi zabilježio i podatak koji govori i o najčešćim vrstama ptica koje su prisutne na jezeru. Kaže da ima uštaka, divljih pataka, vrančeva, norka, fendaka, balješaka i one se po njegovo saznanju jedu. Dalje kaže da od nejestivih ptica na jezeru još ima aleba, pančeva, čaplji, itd. Kaže da se koža uštaka (dere se) prodaje po cijeni od 10 do 15 groša, a od pančeva odnosno od njegove kože prave kese za duvan. Od nogu i krilaca ove ptiče prave se neki instrumenti za sviranje. Pominje i neke vrste zmija koje su prisutne na jezeru među kojim su najčešći blor i oškrap koje mogu biti dugačke i do 3 metra.

Delo, list za nauku, književnost i društveni život, Beograd, 1894, str. 436

Da su Turci na dnu Skadarskog jezera našli kazan osobite građe koji je bio "okrugao sa malim otvorom, no dosta velik". Kad su ga u Skadar donijeli "gleda sam ga" kaže pop Velimirović. Dalje nastavlja i kaže da je ovaj kazan po njegovom saznanju prenešen u Carigrad.

Delo, list za nauku, književnost i društveni život, Beograd, 1894, str. 436

Da Vladan Đorđević, predsjednik Vlade Srbije nije imao nikakve simpatije prema Crnoj Gori i Crnogorcima. U toj mržnji otišao je toliko daleko da je polovinom 1897. godine donio Zakon o zabrani useljavanja Cigana i Crnogoraca u Srbiju.

Matica, Podgorica, br. 89. 2022, str. 62

Da je u bici kod Đunisa 29. oktobra 1876. godine srpska vojska doživjela težak poraz. Dijelom srpske vojske komandovao je ruski general Mihail Černjajev. U ovoj bici učestvovali su i Crnogorci čijom je hrabrošću general bio zadivljen. Jedinica koju su sačinjavali Crnogorci brojala je 440 vojnika. Za tri mjeseca vojevanja poginulo je 180 crnogorskih vojnika. Glavna komanda odlikovala je svakog pripadnika ove jedinice bar jednom medaljom za hrabrost, od toga 75 Takovskim krstom, najvećim tadašnjim srpskim odlikovanjem.

Matica, Podgorica, br. 89. 2022, str. 65

Da je knjaz Danilo, kao i većina članova dinastije Petrović bio obrazovan čovjek. Govorio je italijanski i njemački jezik a nijesu mu bili strana ni znanja iz geografije i istorije. Izvori kažu da je bio "pravilno upućen" u sve ove oblasti. Kao obrazovan čovjek, trudio se da bogati svoj jezik pa je upotrebljavao riječi koje su i danas u upotrebi poput "pacifikacija, izolacija, intervencija, suverenitet, demonstracija, politika makijavelizma".

Brajović, Saša: Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša, Podgorica, 2020, str. 18

Da je 1860. godine knjaz Nikola kratkim pismom obavijestio crnogorskog mitropolita Nikanora Ivanovića da više nije poglavar crnogorske crkve. U pismu se kaže: "Čast mi je, monsinjoru da Vas izvijestim da nijeste više vladika na Cetinju. Vaše odsusvo na pogrebu pokojnog

knjaza Vašeg dobrotvora, uzrok je Vašeg otpuštanja. Zabranjuje Vam se da ponesete sobom kakav predmet koji je svojina cetinjske crkve".

Brajović, Saša: Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša, Podgorica, 2020, str. 256

Da je Antonije Baldači (prijatelj Crne Gore, italijanski botaničar i geograf, prim. a) rekao "da Borbikoniju (prijatelj Crne Gore, pedagog, naučnik i državnik iz San Marina, prim. a) i Vladi San Marina treba odati priznanje za sve što su uradili za Crnu Goru. Njima pripada "titula vječne slave zbog proglasa Ligi naroda u znak protesta za zločine nad Crnom Gorom i njenim narodom i navodi da Crna Gora nikada neće moći da zaboravi uzvišeni gest slave, male države, kada je maja 1923. godine prihvatila i pomogla crnogorskim junacima, ostatku slavne vojske, u njihovoj želji da se približe braći po oružju na crnogorskim planinama koji su prolivali krv za oslobođenje svoje otadžbine".

Stevović, Nenad: Marino Borbikoni i Crna Gora, Cetinje, 1923, str. 28

Da je mitropolit Vasilije Petrović Njegoš prvi pokrenuo pitanje školovanja mladeži u Crnoj Gori. Pošto mu nije pošlo za rukom da osnuje "male škole" u zemlji iz materijalnih razloga on je 1758. godine poveo sa sobom u Rusiju grupu mladića, pretežno sinova glavara "černogorskie bojariskije deti" radi školovanja.

(Na školovanje je poslao Petra Radonjića, Filipa Petrovića, Ivana Vukovića, Vojina Petrovića, Rada Petrovića, Ivana Petrovića, Mihaila Borilovića, Sava Radonjića, Mihaila Plamenca, Gavriela Kneževića, Marka Perečića, Stjepana Bajramovića, Toma Maroševića, prim. a).

Martinović, Dušan; Marković, Marko: Crnogorski udžbenici 1836-1981, Titograd, 1982, str. 10

Da se štampanje prvih udžbenika u Crnoj Gori vezuje za Petra II Petrovića Njegoša. On je 1834. godine osnovao "malu školu" sa trideset đaka, a iste godine je ustanovio i štampariju koju je dobio iz Rusije. Svjestan da učenici moraju učiti iz knjiga koje su "prilagođene crnogorskoj mladeži" on je dao nalog svom sekretaru Dimitriju Milakoviću da pripremi i štampa udžbenike. Tim činom Njegoš je udario temelje u prosvjećivanju svojeg naroda.

Martinović, Dušan; Marković, Marko: Crnogorski udžbenici 1836-1981, Titograd, 1982, str. 11

Da se vinogradarstvo u Crnoj Gori pominje početkom 14. vijeka i to na području Tivta i Kotora. Nešto kasnije 1484. godine, Ivan Crnojević zavještava vinograde oko Rijeke Crnojevića i cetinjskog manastira crnogorskom narodu. U kotorskom arhivu iz 1521 i 1523. godine pominju se vinogradi u Godinju, Seljanima, Rijeci Crnojević, Berima, Doljanima itd. Kralj Nikola je posebno brinuo o vinogradarstvu pa je često izdavao naredbe za mjesta da uspijeva vinova loza da moraju obavezno obnavljati svoje vinograde.

Vizložba podlovcenske zdrave hrane i I Izložba " Slatki osmijeh", Cetinje, 26. XII 1998, str 12-13

Da je nakon oslobođenja 1918. godine na Njegušima samoinicijativno formiran Odbor za obnovu kapele na Lovćenu ali su tu ideju vlasti kraljevine SHS spriječile. Poslije razgovora sa Gavrilom Dožićem koji je u to vrijeme bio poglavar Mitropolije crnogorske, kralj Aleksandar Karađorđević krajem 1923. godine obećao je mitropolitu Dožiću da će finansirati izgradnju nove kapele na Lovćenu. Do realizacije te ideje nije došlo iz raznih razloga. Nešto kasnije kralj se lično obratio hrvatskom umjetniku Ivanu Meštroviću sa zahtjevom da izradi projekat mauzoleja. Meštrović je ubrzo obavijestio kralja Aleksandra da je završio projekat i da očekuje odgovor. Sagledavši čitavi projekat Aleksandar je zbog enormnih ulaganja odustao od gradnje istog. Sljedeće 1924. godine Odbor za prenos Njegoševih kostiju donosi odluku da na novoj mikrolokaciji podigne kapelu koja je po spoljnim i unutrašnjim karakteristikama bila drugačija od stare Njegoševe kapele. Radovi su započeti u julu a trajali su do septembra 1925. godine po ideji ruskog arhitekta Nikolaja Krasnova. Nova kapela više nije bila posvećena Sv. Petru Cetinjskom nego Sv. Đorđu. Inače Kralj Aleksandar je kapelu podigao u čast rođenja svog sina i prestolonasljednika Petra.

Papović, Dragutin: Vjerske zajednice i nacionalizmi u Crnoj Gori (1965-1991), Podgorica, 2022, str. 14-15

Da je pleme Bajice prvo nakon 1918. godine pokrenulo pitanje obnove Crnogorske pravoslavne crkve. U julu 1990. godine, 456 pripadnika plemena objavilo je peticiju za pokretanje akcije za obnovu Crnogorske crkve. U peticiji se pored ostalog navodi: "Na osnovu skoro trovjekovne tradicije loženja badnjaka pred Cetinjskim manastirom svake godine od vremena vladavine vladike Danila, mi, bratstvo Martinovića i Borilovića iz Bajica, uz podršku velike većine građana Cetinja, a vjerovatno i crnogorskog naroda iz ostalih krajeva Republike, neo-

pozivo od nadležnih društveno-političkih organa Cetinja i Crne Gore, tražimo obnovu Crnogorske pravoslavne crkve".

Papović, Dragutin: Vjerske zajednice i nacionalizmi u Crnoj Gori (1965-1991), Podgorica, 2022, str. 129-130

Da se u turskim dokumentima prvi put pominju diplomatski odnosi Crne Gore i Osmanskog carstva u vrijeme knjaza Danila poslije bitke na Grahovcu 1858. godine. Knjaz Danilo je smatrao da je poslije te slavne bitke Crna Gora samostalna i insistirao je da se između dvije države uspostave diplomatski odnosi. No, tako nije mislio Ministar spoljnih poslova Osmanskog carstva Fuad-paša. On je i dalje zagovarao da je Crna Gora dio Osmanskog carstva. Tek krajem 1858. godine nepravda je bar malo ispravljena jer je Konferencija ambasadora u Carigradu utvrdila granicu prema Osmanskom carstvu, čime je Crna Gora defakto postala samostalna.

Muhadinović, Jovan: Osmansko poslanstvo i muslimani Crne Gore 1879-1912, Podgorica, 2022, str. 11-14

Da su Turci pretrpjeli težak poraz 1733. godine kod grada Odzaka u Rusiji. U tom ratu učestvovali su mnogi Balkanci pravoslavne, katoličke porijekla pa čak i jedan broj muslimana. Za neučestvovanje Crnogoraca okrivljen je vladika Sava. On je po pisanju Luburića raznim intrigama ometao Crogorce, da ne uzmu učešće u ovom dugom i krvavom ratu. Stao je na stranu Turske, zbog čega je od Sultana dobio ferman, a Crnogorci se oslobađaju harača.

Luburić, Andrija; Perović, Špiro M.: Porijeklo i prošlost dinastije Petrović, Beograd, 1940, str. 81

Da je u decembru 1714. godine Mehmed paša sa vojskom došao u Podgoricu sa ciljem da pridobije brđanska plemena za sebe. U tom cilju upotrebljavao je i silu i vještinu. Tako je organizovao viteške igre da je pobjednike bogato nagrađivao. (Vjerovatno da su ovo prve sportske igre koje su organizovane na ovom našem prostoru, prim. a.).

Luburić, Andrija; Perović, Špiro M.: Porijeklo i prošlost dinastije Petrović, Beograd, 1940, str. 56-57

Da su Zvizdići pravoslavne porijekla, ogranak vojvodskog bratstva Petrovića- Banovića iz Banjana.

Luburić, Andrija; Perović, Špiro M.: Porijeklo i prošlost dinastije Petrović, Beograd, 1940. Str. 84

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Pile nadjevno džigericom

Sastojci (za 4 - 5 osoba):

- pile.....težine do 1 kg
- so
- suva slanina isječena na štapiće.....50 g
- maslac.....160 g
- sitno sječena pileća džigerica.....1 komad
- mrvice od hljeba.....120 g
- pavlaka ili mlijeko.....1 dl
- biber
- sitno isječeni peršun.....1 kašika
- bjelanca.....3 komada

Priprema:

Pile očistiti, posoliti, špikovati slaninom i ostaviti na stranu. Umutiti pjenasto 60 g maslaca, dodati jedan po jedan žumanjak, džigericu i mrvice od hljeba, prethodno nakvašene pavlakom ili mlijekom. Posoliti, pobiberiti, dodati peršun i čvrsto ulupanu pjenu od bjelanaca. Ovim nadjevom ispuniti pile, sašiti ga i vezati batake uz trup tankim koncem.

U dubljoj masivnoj posudi istopiti preostalu slaninu isječenu na kocke, dodati preostali maslac, spustiti nadjevno pile i propržiti ga sa svih strana da porumeni. Usuti malo vode, staviti u pećnicu zagrijanu na 225 stepeni i peći sat i po, ili dok pile ne omekša i porumeni, prelivajući ga često sokom.

Jaja zapečena s džigericom

Sastojci (za 6 osoba):

- slanina.....6 manjih režnjeva
- džigerica.....6 komada
- maslac.....2 kašike
- gusta pavlaka.....6 kašika
- ljuta aleva paprika.....četvrtina kašičice
- sjeme od slačice u prahu
- jaja.....6 komada
- so
- svježe samljeven biber

Priprema:

Ispržiti reš režnjeve slanine, ocijediti ih od masnoće i ostaviti na stranu. Pileću džigericu ispržiti na maslacu. Podmazati šest manjih vatrostalnih činijica maslacem, staviti u svaku po jednu pileću džigericu, dodati po kašiku pavlake, prethodno pomiješane s alevom paprikom i slačicom, i razbiti po jedno jaje. Posoliti, pobiberiti i dodati po parče pržene slanine.

OVAKO pripremljene činijice poklopiti, staviti u pećnicu zagrijanu na 250 stepeni i peći desetak minuta ili dok se jaja ne zapeku.

NASTUP U PEROJU

Dana 22.07.2023. godine u Peroju je održana proslava 366 godina od doseljenja Crnogoraca u ovaj dio Istre.

Nacionalna Zajednica Crnogoraca Rijeka u svojoj galeriji Križanićev 2/1 upriličila je otvaranje likovne izložbe "SKANI" kreativnog centra 50+ pod nazivom "Boje ljeta 2023".

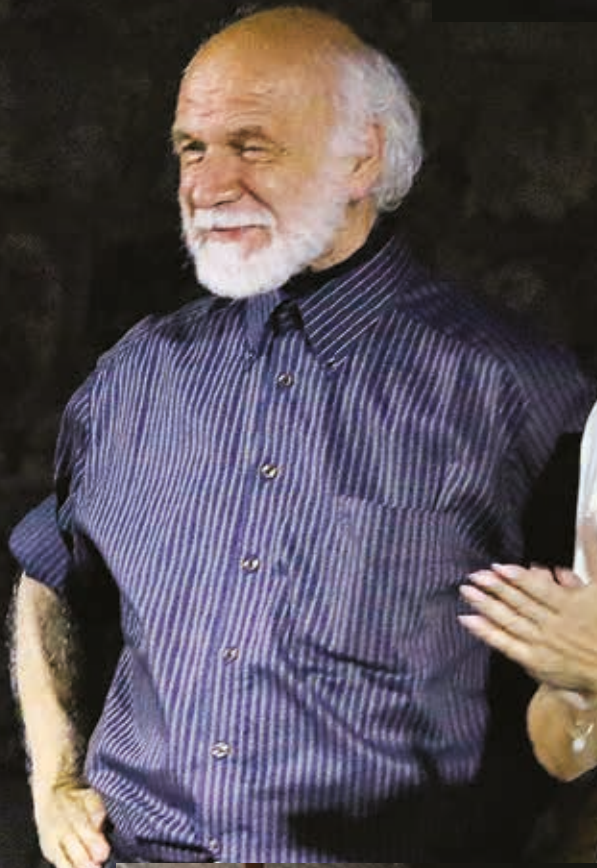

DIMITRIJE POPOVIĆ

OREOL
MIKROKOZMA

DIMITRIJEV OMAŽ NJEGOŠU

